

AVENUE DE LA
**JOYEUSE ENTRÉE
BLIJDE INKOMST**
LAAX

17-21

VERSLAG WERKGELEGENHEID CONCURRENTIEVERMOGEN

CRB 2018-0171

Deel 2

CCE
Conseil Central de l'Economie
Centrale Raad voor het Bedrijfsleven
CRB

Verslag Werkgelegenheid-Concurrentievermogen (VWC) – Deel 2

Diagnose van de sociale partners over de sociaal-economische situatie van België

22.01.2018

Inhoudsopgave

1	Inleiding	3
2	Sociaal-economische diagnose	4
2.1	De economische beleidsdoelstellingen	4
2.1.1	In een context van grote veranderingen en van maatschappelijke uitdagingen... ..	4
2.1.2	...ijveren voor een welvarende en duurzame samenleving	4
2.1.3	Welvaart impliceert een sterke sociale cohesie.....	4
2.1.4	... en voldoende creatie van rijkdom en van banen... ..	5
2.1.5	en vergt milieuduurzaamheid... ..	6
2.1.6	...financiële houdbaarheid....	6
2.1.7	...en het extern evenwicht	7
2.1.8	Een coherent en onderling afhankelijk geheel	8
2.2	Een welvend, inclusief en duurzaam België? De vaststellingen	8
2.2.1	Sociale cohesie	8
2.2.2	Creatie van rijkdom.....	10
2.2.3	Milieuduurzaamheid.....	11
2.2.4	Houdbaarheid van de overheidsfinanciën.....	11
2.2.5	Evenwicht van de lopende rekening van de betalingsbalans.....	13
2.3	Hefbomen van economisch beleid	14
3	Focussen	15
3.1	FOCUS Investeringen en infrastructuur	15
3.2	FOCUS Digitalisering.....	18
3.3	FOCUS Mobiliteit	21
3.4	FOCUS Creatie van rijkdom.....	24
3.4.1	Hoe past de Belgische economie zich tijdens de recente periode aan?	26
3.4.2	Hoe kunnen de aanpassingsmoeilijkheden van België worden verklaard?	27
4	Bijlage: Niet-recurrente resultaatsgebonden voordelen	30
5	Bibliografie	32

1 Inleiding

Dit document vormt deel 2 van het Verslag Werkgelegenheid-Concurrentievermogen en werd opgesteld onder de verantwoordelijkheid van de sociale gesprekspartners (SP) die zitting hebben in de CRB.

Dit deel van het VWC kadert in de wet tot bevordering van de werkgelegenheid en tot preventieve vrijwaring van het concurrentievermogen (BS: 29/03/2017), die een verslag over de structurele aspecten van het concurrentievermogen en van de werkgelegenheid voorschrijft.

Deze diagnose van de sociaal-economische situatie, die werd opgesteld d.m.v. de sociale dialoog, is het resultaat van een geleidelijk proces dat in 2015 op gang werd gebracht. Dit deel valt uiteen in twee hoofdstukken.

Het eerste hoofdstuk preciseert en concretiseert in de eerste plaats de economische beleidsdoelstellingen die de SP willen bereiken en maakt vervolgens, in functie van deze doelstellingen, een stand van zaken van ons land op in vergelijking met de referentielanden. Dit hoofdstuk steunt op discussienota's van het secretariaat van de CRB, op documentatienota's van het secretariaat waarvan de redactie gaande is of op studies en rapporten van externe instellingen.

Het tweede hoofdstuk gaat dieper in op bepaalde elementen van de diagnose of op bepaalde hefboomen. De keuze van deze thema's vloeit voort, hetzij uit het interprofessioneel akkoord 2017-2018¹, dat verschillende maatschappelijke uitdagingen aanstipt, hetzij uit adviezen die de sociale gesprekspartners op eigen initiatief hebben opgesteld in antwoord op regeringsplannen, hetzij uit de analyses die noodzakelijk zijn voor de verdieping van de diagnose van de SP. Ze neemt de vorm aan van "focussen" waarop de SP in onderhavig verslag de klemtoon wilden leggen, en die volgens hen op de dagorde van de regeringswerkzaamheden zouden moeten worden geplaatst. Dit sluit niet uit dat andere thema's, zoals energie, waaraan de sociale gesprekspartners in het kader van de CRB eveneens werkzaamheden wijden, belangrijk zijn voor de sociale gesprekspartners, maar deze zijn het voorwerp van een meer geavanceerd interactieproces met de regering.

De focussen over investeringen, digitalisering van de economie en mobiliteit steunen op de unanieme adviezen en verslagen die ze onlangs hebben uitgebracht. De focus die de creatie van rijkdom analyseert, is het resultaat van een discussienota op basis van talrijke externe rapporten en studies.

---

¹ De tekst van dit IPA kan worden geraadpleegd via de volgende link: <http://www.cceerb.fgov.be/txt/nl/aip17-18.pdf>

2 Sociaal-economische diagnose

2.1 De economische beleidsdoelstellingen

2.1.1 In een context van grote veranderingen en van maatschappelijke uitdagingen...

Ons land moet, net als andere ontwikkelde landen, het hoofd bieden aan grote maatschappelijke veranderingen en uitdagingen, waaronder de mondialisering, de technologische veranderingen en meer bepaald de digitalisering van de economie, de uitputting van de grondstoffen en van de energiebronnen, de klimaatverandering, de vergrijzing van de bevolking en de mobiliteit.

Al deze structurele veranderingen leiden tot broodnodige transities (transitie naar een circulaire en koolstofarme economie, transitie naar een kenniseconomie...) om de technologische golven op te vangen en deze uitdagingen aan te gaan en roepen vragen op over de toekomst van ons land als competitieve en weerbare economie.

2.1.2 ...ijveren voor een welvarende en duurzame samenleving

Deze transities zullen repercussies hebben op ons economisch weefsel, op de werkgelegenheid, op de ongelijkheden in onze samenleving. Onze economie is het zichzelf verplicht de sociaal-economische kansen te baat te nemen die deze transities bieden en een groei te verwezenlijken die welvaart voor iedereen beoogt. Het is dus de doelstelling van de sociale partners om dit proces van structurele transformatie te sturen in de richting van een competitieve economie.

In dit verslag trachten de SP in de eerste plaats hun definitie van een concurrerende economie te preciseren en te verfijnen.

Een concurrerende economie impliceert dat wij een welvaartsniveau bezitten dat minstens gelijk is aan dat van de andere landen. Welvaart impliceert de creatie van rijkdom, die zich op een inclusieve manier voltrekt door de actieve participatie van allen in de groei, en de verdeling van de vruchten van die groei. Ze impliceert dat elke zijn plaats kan vinden in de samenleving, een waardig bestaan kan leiden, dankzij een bevredigende levenskwaliteit en levensstandaard. Deze beoogde algemene sociaal-economische welvaart wordt dus niet alleen gewaarborgd door een voldoende hoge creatie van rijkdom, maar ook – en terzelfder tijd – door de doeltreffende en efficiënte herverdeling ervan in het licht van de doelstellingen ter vermindering van de armoede op Europees niveau. Bovendien moet deze welvaart op duurzame wijze worden voortgebracht, d.w.z. met inachtneming van het leefmilieu, van het evenwicht van de overheidsfinanciën en van de lopende rekening van de betalingsbalans, teneinde de welvaart van de toekomstige generaties niet op de helling te zetten. Hieronder geven wij een meer gedetailleerde analyse van deze elementen.

2.1.3 Welvaart impliceert een sterke sociale cohesie...

Dit jaar hebben de SP hun visie m.b.t. de sociale cohesie, die tal van dimensies omvat, verfijnd. Ze wijzen meer bepaald op de elementen die moeten worden opgevolgd en waaraan moet worden gewerkt om de sociale cohesie te verbeteren. Dit is geen exhaustieve lijst maar ze omvat de aspecten die de sociale partners vanuit hun expertise wensen te bekijken.

In het algemeen willen ze dat iedereen op een waardige manier kan deelnemen aan de maatschappij (armoede bestrijden), iedereen de kans krijgt om zich gedurende zijn/haar levensloop ten volle te ontplooiën met een gemiddeld gezinsinkomen, dat evolueert in lijn met het bbp per capita en waarbij iedereen voordeel haalt uit de groei van het nationaal inkomen.

Een belangrijk instrument hiervoor is arbeidsmarktparticipatie. In België is het armoederisico immers beduidend hoger voor werkzoekenden en inactieven. In die zin hameren de sociale partners op het belang van een duurzame inschakeling op de arbeidsmarkt en, in dat kader, op het belang van de inzetbaarheid voor het veiligstellen van de beroepstrajecten. Ze vinden het dan ook belangrijk dat iedereen, zonder discriminatie o.b.v. leeftijd, afkomst, geslacht of opleidingsniveau, toegang heeft tot de arbeidsmarkt, met bijzondere aandacht voor de doelgroepen die vandaag minder kansen hebben op de arbeidsmarkt. Tegelijk willen ze erover waken dat de kwaliteit van de banen voldoende hoog blijft. Wat dat aspect betreft, wijzen de sociale partners ook op een aantal andere elementen. Zo moet de aard van arbeidsovereenkomsten zoveel mogelijk overeenkomen met de preferenties van de werkenden en rekening houden met de economische context waarin de ondernemingen opereren: lonen moeten toelaten om een waardig leven te leiden; een ontsparing van de loonongelijkheid moet vermeden worden; er mag geen discriminatie zijn tussen mannen en vrouwen; de onzekerheid op de arbeidsmarkt (rekening houdend met het werkloosheidsrisico, de verwachte duur van de werkloosheid en de netto-ervangingsratio van de werkloosheidsuitkeringen ten opzichte van het vroegere loon) moet beperkt blijven maar tegelijk moet de werkgever nog wendbaar kunnen inspelen op wijzigende marktomstandigheden; en ten slotte is er nood aan een kwalitatieve werkomgeving met goede arbeidsomstandigheden voor iedereen.

Naast het stimuleren van de kwaliteitsvolle participatie aan de arbeidsmarkt zijn de billijke inkomensverdeling en een doeltreffende en efficiënte sociale bescherming onontbeerlijke instrumenten opdat elkeen – of hij nu wel of niet of niet meer deelneemt aan de arbeidsmarkt – de kans krijgt om een waardig leven uit te bouwen.

Ten slotte is sociale cohesie niet enkel een kwestie van een inkomen dat garantie geeft op een waardig leven, maar ook van een volwaardige toegang tot basisdiensten zoals gedefinieerd in de ontwikkelingsdoelen van de VN². Het is belangrijk dat deze van een hoge kwaliteit zijn en beschikbaar zijn voor iedereen.

Ook een gelijke toegang tot kwalitatief onderwijs en vorming zijn cruciaal: de kennis en vaardigheden van de werknemer bepalen immers in belangrijke mate zijn/haar kansen op de arbeidsmarkt (en in het bijzonder de toegang tot kwaliteitsvol werk), zeker in een context van toenemende digitalisering/robotisering en bijhorend verhoogde dynamiek op de arbeidsmarkt. Bovendien laten onderwijs en vorming ook toe dat mensen zich kunnen ontwikkelen en ontplooiën gedurende hun ganse loopbaan. Daarom moet levenslang leren worden aangemoedigd en mogelijk worden gemaakt.

2.1.4 ... en voldoende creatie van rijkdom en van banen...

Welvaart vergt voldoende creatie van rijkdom. Deze creatie van rijkdom bevoorraadt immers de verschillende inkomens van de economische actoren die samen onze economie uitmaken, of het nu gaat om de ondernemingen, de overheden of de huishoudens. De ondernemingen kunnen zo de investeringen financieren die noodzakelijk zijn voor de groei van de economische activiteiten, en de overheden kunnen de collectieve uitgaven financieren die verband houden met zowel de investeringen in de

---

² UNITED NATIONS (2017), The Sustainable Development Goals Report 2017

overheidsinfrastructuur (scholen, ziekenhuizen, wegen enz.) als de courante uitgaven (sociale verzekering en bijstand, veiligheid enz.). De huishoudens, van hun kant, zullen er een beschikbaar inkomen uit halen, dat ten dele afkomstig is van de inkomens uit arbeid of uit kapitaal, en ten dele van de overdrachtsinkomens. Dat beschikbaar inkomen zal vervolgens worden verbruikt of gespaard, zal de economische activiteit ondersteunen en zal de ondernemingen aanmoedigen om nieuwe investeringen te verrichten, die het mogelijk maken bijkomende rijkdom voort te brengen.

Het is tevens belangrijk dat de groei gepaard gaat met voldoende jobcreatie. De lonen zijn immers het eerste kanaal waarlangs een deel van de gecreëerde rijkdom getransfereerd wordt naar de gezinnen; werk is dus een eerste middel van herverdeling. Dit is waarom een verdere verhoging van de werkgelegenheidsgraad, zoals ook vooropgesteld op Europees niveau, cruciaal is.

2.1.5 en vergt milieuduurzaamheid...

De SP kunnen de toegang tot welvaart enkel op een voor het leefmilieu duurzame manier opvatten, teneinde het menselijk welzijn te garanderen. De huidige generatie moet bij de verwezenlijking van de sociaal-economische ontwikkeling rekening houden met de milieulimieten van de planeet, opdat deze ontwikkeling ook aan de toekomstige generaties ten goede kan komen. Drie dimensies – of doelstellingen – zitten volgens de SP in dit begrip ‘milieuduurzaamheid’ vervat. De eerste bestaat erin de uitputting van de natuurlijke hulpbronnen te vermijden en de biodiversiteit te vrijwaren. Het ecosysteem verleent tal van diensten die rechtstreeks of onrechtstreeks bijdragen aan het welzijn van de mens. Er is een groeiende concurrentie voor de natuurlijke hulpbronnen, die beperkt zijn, maar van cruciaal belang voor onze welvaart. Deze bronnen worden sneller verbruikt dan ze kunnen worden vervangen. De biodiversiteit ondersteunt onze ecosystemen en is van vitaal belang voor hun herstellingsvermogen. Het verlies aan biodiversiteit kan de diensten die het ecosysteem ons verleent in gevaar brengen en kan het kwetsbaarder maken voor milieuschokken. De tweede dimensie bestaat erin de klimaatverandering te bestrijden. De negatieve gevolgen van de klimaatverandering zijn immers al zichtbaar, waardoor het van essentieel belang is deze te bestrijden om te vermijden dat deze gevolgen nog groter worden. De derde dimensie bestaat erin de volksgezondheid niet in gevaar te brengen wegens de staat van het leefmilieu: de lucht-, water- en bodemkwaliteit is een sleutelfactor van de levenskwaliteit.

2.1.6 ....financiële houdbaarheid....

Gezonde overheidsfinanciën zijn voor de sociale partners belangrijk om ook in de toekomst een goed niveau van welzijn en sociale bescherming te kunnen garanderen. Op Europees niveau heeft de opvolging van de houdbaarheid van de overheidsfinanciën in principe³ als doel erop toe te zien dat de landen op het juiste spoor zitten wat de hoofddoelstelling betreft die aan het begrotingskader wordt toegemeten, t.w. een discipline ter zake garanderen die in overeenstemming is met de deelname aan de

---

³ Hoewel er discussies zijn over de modaliteiten voor de tenuitvoerlegging van de principes. De SP spraken zich onlangs uit in een advies ter zake: “Het is echter wel van groot belang dat Eurostat volledige klaarheid schept over de concrete toepassing van die regels, zodat duidelijk is hoe investeringsuitgaven die worden gerealiseerd via publiek-private samenwerkingsverbanden of andere alternatieve financieringswijzen, worden geboekt. In verband met de toepassing van de Europese begrotingsregels van het stabiliteits- en groeipact, dient te worden overwogen om de wijze waarop overheidsinvesteringen in aanmerking worden genomen te herzien met het oog op een gunstiger behandeling van deze uitgaven. Dit is mogelijk door, bij de bepaling van het begrotingssaldo dat in aanmerking wordt genomen, de investeringsuitgaven te vervangen door de afschrijvingen op de overheidsinvesteringen. Dit zou erop neerkomen dat het financieringssaldo van de overheid wordt gecorrigeerd ten belope van de netto-investeringen. Dit voorstel zou een investeringsimpuls mogelijk maken, wat in de actuele omstandigheden van lage overheidsinvesteringen, zwakke vraag, matige potentiële groei en lage rentevoeten hoogst wenselijk is”. (CRB 2017-0440, blz. 4, beschikbaar via de volgende link: <http://www.ccecrb.fgov.be/txt/nl/doc17-440.pdf>)

monetaire unie. Op nationaal niveau, daarentegen, bestond de in het VWC 2016 bepaalde doelstelling erin een toekomst te waarborgen voor ons sociaal model, en meer bepaald voor de herverdelingsmechanismen die in werking treden via ons stelsel van sociale zekerheid en in het algemeen voor het vermogen van de overheden om sociaal-economisch beleid te kunnen voeren. Het vraagstuk van de financiële houdbaarheid heeft ook betrekking op de graad van onafhankelijkheid die de overheden kunnen genieten. Door de overheidsfinanciën voor een traject van toenemende schulden, of voor een te hoge schuldgraad te behoeden, zou de houdbaarheid van de overheidsfinanciën ze immers in staat moeten stellen een grotere autonomie te genieten t.o.v. de internationale financiële actoren.

2.1.7 ...en het extern evenwicht

De lopende rekening van de betalingsbalans staat hoofdzakelijk voor het verschil tussen de uitvoer en de invoer van goederen en diensten. Het saldo ervan is gelijk aan het verschil tussen de nationale besparingen en de nationale investeringen, ook wel netto nationale besparingen genoemd. Indien de investeringen hoger zijn dan de besparingen, dan betekent dit dat de nationale productie lager is dan de binnenlandse vraag, en dat het verschil moet worden gedicht door netto-invoer. Om die te kunnen financieren, moeten ofwel de vorderingen worden verminderd, ofwel de schulden tegenover de rest van de wereld worden verhoogd. Een positieve lopende rekening van de betalingsbalans staat daarentegen voor een lening die wordt verleend aan de rest van de wereld. Het waarborgen van een evenwicht op de lopende rekening van de betalingsbalans is om verschillende redenen van belang. Het komt er in de eerste plaats op aan voldoende politiek-economische onafhankelijkheid te behouden door een stijging van de externe schuldgraad van België te vermijden. Een deficitaire situatie kan immers, als ze blijft aanhouden, de nationale actoren afhankelijk maken van de goodwill van externe actoren bij wie ze schulden moeten aangaan. De tweede reden heeft van zijn kant als doel de pijnlijke economische bijstellingen te vermijden die zouden voortvloeien uit de correctie van de zowel externe als interne onevenwichtigheden die hierboven werden geïdentificeerd. Daarbij wordt bijvoorbeeld gedacht aan een drastische inkrimping van de uitgaven van de privésector of van de overheidssector naar aanleiding van een onhoudbare toename van zijn schulden en zijn onvermogen om deze te blijven financieren.

Aangezien ze elkaars spiegelbeeld vormen, is het dan ook duidelijk dat de externe en de interne positie met elkaar verweven zijn en dat een onevenwichtigheid in de ene overeenstemt met een onevenwichtigheid in de andere, die zich zowel in de privésector als op het niveau van de overheidssector kan voordoen⁴.

Om die reden hebben de ontwikkelingen die op begrotingsvlak worden waargenomen vaak een impact op de lopende rekening. Deze impact is des te meer uitgesproken daar de Belgische economie in hoge mate openstaat voor de rest van de wereld: een niet te verwaarlozen deel van de binnenlandse vraag wordt beantwoord d.m.v. invoer. Door in te werken op deze binnenlandse vraag – door deze te stimuleren of te bedaren – brengt het begrotingsbeleid een antwoord van de lopende rekening teweeg. Een andere manier om dit bekijken, is dat een verandering in de situatie van de netto-besparingen van de binnenlandse overheidsactoren kan leiden tot een verandering in de situatie van externe netto besparingen.

---

⁴ De situatie van netto nationale besparingen kan zelf worden onderverdeeld, naargelang het gaat om de netto besparingen van de overheid of de netto private besparingen. De verdienste hiervan is dat de onderlinge connecties tussen alle bovengenoemde actoren worden ontsluit. Die laatste kunnen niet tegelijk een overschot of een tekort vertonen. Indien de nationale overheidssector en de nationale privésector bijvoorbeeld positieve netto besparingen vertonen, met andere woorden een overschot vertonen, dan moet de rest van de wereld negatieve netto besparingen vertonen, m.a.w. een tekort hebben t.o.v. België, wat een positieve lopende balans tot gevolg zou hebben.

2.1.8 Een coherent en onderling afhankelijk geheel

Sociale cohesie, financiële houdbaarheid, evenwicht van de lopende rekening van de betalingsbalans, milieuduurzaamheid en creatie van rijkdom vormen een samenhangend en onderling afhankelijk geheel.

De creatie van voldoende rijkdom en een sterke sociale samenhang zijn de constitutieve elementen van het economische en sociale welzijn van elkeen van ons. Milieuduurzaamheid draagt ook bij tot dat welzijn, door borg te staan voor een kwaliteitsvol leefmilieu voor de burgers van vandaag en van de toekomst. Het waarborgen van de houdbaarheid van de overheidsfinanciën is nauw verbonden met de doelstelling van duurzame economische groei. Duurzame economische groei zal immers de basis bepalen waarop belastingen kunnen worden geheven voor het financieren van de uitgaven. Dit maakt het mogelijk diverse sociaal-economische beleidsmaatregelen te financieren. Het komt er onder meer op aan een toekomst te garanderen voor ons sociaal stelsel, door bv. het hoofd te bieden aan de kosten van de vergrijzing van de bevolking, en een overheidsinvesteringsbeleid te voeren met als doel het productiepotentieel van onze economie te vergroten en ze milieuvriendelijker te maken. De houdbaarheid van de overheidsfinanciën kan dus worden gezien als een voorwaarde die moet worden vervuld om de sociale cohesie en de milieuduurzaamheid in stand te houden via de financiering van diverse sociaal-economische beleidsdomeinen (zoals ons stelsel van sociale zekerheid/bijstand of de overheidsinvesteringen). Voorts is milieuduurzaamheid ook een bron van sociaal-economische mogelijkheden.

De verwezenlijking van de doelstelling inzake sociale cohesie heeft ook een impact op het economischegroeipotentieel: een maatschappij gekenmerkt door een gebrekkig niveau van sociale cohesie verspilt heel wat talent en dus productiepotentieel.

2.2 Een welvarend, inclusief en duurzaam België? De vaststellingen

Worden in België de vastgelegde doelstellingen bereikt? Met andere woorden, neemt België minstens een even goede positie en, ideaal gesproken, een betere positie in dan de referentielanden? Als dat niet het geval is, brengt de analyse dan algemene problemen inzake economisch beleid aan het licht? De SP hebben dit jaar hun analyse voortgezet die in 2015 van start ging en brengen hier de vaststellingen naar voren die ze tot op heden hebben kunnen afleiden. De analyse is noch exhaustief, noch ten einde; ze zal de komende maanden worden voortgezet voor verschillende vragen die tijdens de werkzaamheden op de voorgrond traden.

2.2.1 Sociale cohesie

Ook al is er op dit moment nog geen volledig beeld van de graad van sociale cohesie in België, toch worden hieronder een aantal dimensies van het concept meer in detail bekeken.

In termen van ongelijkheid – zowel op het vlak van inkomen als op het vlak van vermogen – kent ons land relatief beperkte algemene ongelijkheden in de verdeling van het beschikbaar inkomen, al is de verdeling van het netto-inkomen lichtjes ongelijker dan de verdeling van het bruto-inkomen. Zowel voor het inkomen als voor het vermogen zijn de ongelijkheden vooral hoog aan de onderkant van de verdeling. De relatief hoge ongelijkheid tussen de lage inkomens en het mediaaninkomen verklaart de relatief hoge armoederisicograad in België (gemeten als het % van de bevolking waarvan het inkomen lager is dan 60% van het mediaaninkomen). Bovendien zijn, in evolutie, van 2007 tot 2015, de lage inkomens minder snel gegroeid dan het mediaaninkomen. De economische groei heeft de absolute situatie van de lage inkomens verbeterd, maar niet hun relatieve situatie.

De blootstelling aan het armoederisico⁵ is in België relatief hoog in vergelijking met de andere landen, maar is ook ongelijk verdeeld: de armoederisicograad is zeer hoog voor de arbeidsarme huishoudens⁶, die in België talrijker zijn dan in de andere landen⁷. Deze vaststelling doet vragen rijzen over de toegang tot, en de verdeling van, de banen tussen huishoudens, alsook van de geschiktheid van de vervangingsinkomens en van de efficiëntie van het sociaal stelsel; ondanks het inzetten van aanzienlijke financiële middelen wordt immers waargenomen dat armoedesituaties blijven bestaan, al zijn er ook verschillen tussen de groepen in dat domein. De opsplitsing naar leeftijd brengt aan het licht dat het armoederisico van de ouderen tijdens de afgelopen jaren systematisch is verminderd.

Wat de toegang tot de arbeidsmarkt betreft, wordt vastgesteld dat de werkgelegenheidsgraad in België laag is in vergelijking met de referentielanden. Net zoals in andere landen is de werkgelegenheidsgraad niet uniform verdeeld volgens leeftijd, afkomst, kwalificatie, geslacht enz. Jongeren, ouderen, mensen met een migratieachtergrond, laaggeschoolden en vrouwen kennen een lager dan gemiddelde werkgelegenheidsgraad. Dit doet vragen rijzen over de toegang tot, en de verdeling van, de banen tussen personen ditmaal. Zowel aanbodfactoren als vraagfactoren liggen hieraan ten grondslag.

Een element dat voor alle doelgroepen een belangrijke rol speelt, is opleiding en vorming.

Wat de initiële opleiding betreft, blijkt uit de PISA-enquête dat België gemiddeld genomen nog altijd een behoorlijke onderwijsprestatie heeft, al geldt dit niet voor alle gemeenschappen. Bovendien lijkt de gemiddelde prestatie de jongste jaren te verslechteren. Het is belangrijk dat de verschillende gemeenschappen ernaar streven om bij de top te horen/blijven. Verder lijkt het Belgische onderwijssysteem ongelijkheden ook in de hand te werken. Zo is de impact van de socio-economische achtergrond (gemeten als het opleidings- en beroepsniveau van de ouders) op leerlingenprestaties in België groter dan gemiddeld in de Oeso. Hetzelfde geldt voor het prestatieverschil tussen autochtone leerlingen en leerlingen van buitenlandse herkomst dat niet kan worden toegeschreven aan het opleidings- en beroepsniveau van de ouders.

Naast het onderwijssysteem is ook permanente vorming belangrijk, zeker in een context waarin de vereiste vaardigheden en kennis steeds sneller veranderen en waarin loopbanen langer worden. De recentste CVTS toont aan dat er op verschillende manieren vooruitgang werd geboekt tegenover het jaar 2010: in 2015 bood 84 % van de ondervraagde bedrijven hun werknemers een bepaalde vorm van opleiding aan, d.i. een stijging van 6 %. Ook het gemiddelde aantal gevolgde uren per werknemer ligt hoger: 18,9 in 2015 t.o.v. 17,7 in 2010. Op basis van de laatste CVTS-enquête bleven de financiële investeringen in vorming stabiel op 2,4% van de totale loonkosten⁸. Desalniettemin ligt het aantal werknemers dat levenslang leert volgens de enquête naar de arbeidskrachten (EAK) ver beneden het Europees gemiddelde (7% van de 25-64-jarigen). Op dit vlak presteert België nog altijd zwak.

---

⁵ Dit is het aandeel van de personen in de totale bevolking die een lager equivalent beschikbaar inkomen hebben dan een drempel die als armoederisicodrempel wordt gekwalificeerd. Bij Europese overeenkomst werd die drempel vastgesteld op 60% van het nationaal mediaan equivalent beschikbaar inkomen.

⁶ De arbeidsintensiteit van een huishouden is de ratio tussen het aantal maanden dat de volwassen leden van het huishouden gedurende het jaar daadwerkelijk hebben gewerkt en het aantal maanden dat diezelfde leden van het huishouden tijdens hetzelfde jaar hadden kunnen werken.

⁷ België kent overigens ook een groter aandeel van arbeidsrijke huishoudens (waarvan de twee leden een baan hebben) dan de referentielanden. In dat geval wordt gesproken van een polarisatie tussen arbeidsarme en arbeidsrijke huishoudens.

⁸ Een vergelijking met de referentielanden is nog niet mogelijk, aangezien Eurostat nog niet alle enquêteresultaten voor die landen heeft gepubliceerd. Dit cijfer, dat afkomstig is van de CVTS-enquête, mag niet op absolute wijze worden beschouwd en is niet vergelijkbaar met de cijfers uit de gegevens van de sociale balans.

Het blijft belangrijk dat werknemers de ambitie en de mogelijkheid hebben om deel te nemen aan permanente vorming en dat hiervoor voldoende middelen uitgetrokken worden.

Voor verschillende karakteristieken van werk scoort België op dit moment gemiddeld niet slecht. Wat bijvoorbeeld het aandeel van werknemers met een laag loon betreft, haalt België een goede score t.o.v. de referentielanden, alsook voor het loonverschil tussen mannen en vrouwen. Ook wat het aandeel van onvrijwillige deeltijdarbeid betreft, lijkt België beter te presteren dan de buurlanden. En de onzekerheid op de arbeidsmarkt (geraamd op basis van de combinatie van het werkloosheidsrisico, de verwachte duur van de werkloosheid en de vervangingsratio van de werkloosheidsuitkeringen ten opzichte van het vroegere loon) is, net als in de buurlanden, relatief laag in België. Duitsland en Nederland scoren op dit vlak wel nog iets beter, voornamelijk omwille van een lager werkloosheidsrisico (rekening houdend met de verwachte werkloosheidsduur).

Deze positieve vaststellingen nemen niet weg dat het belangrijk is dat de evolutie ervan in het oog gehouden wordt: we zien bv. dat tussen 2006 en 2016 een groter deel van de nieuw werkenden deeltijds werkt of een tijdelijke arbeidsovereenkomst heeft. Daarnaast is ook de verdeling van deze karakteristieken over de bevolking belangrijk. Deeltijds werk en tijdelijke arbeidsovereenkomsten, en de potentiële werkonzekerheid die daarmee gepaard zou kunnen gaan, komen beduidend meer voor bij jongeren en laaggeschoolden. En ook het voorkomen van deeltijdse arbeid, en de duur van arbeidscontracten, lijken niet eenvormig verdeeld in functie van leeftijd, geslacht, kwalificatie of herkomst.

Zoals eerder reeds werd vermeld, is het tevens belangrijk dat iedereen toegang heeft tot kwalitatieve basisvoorzieningen. In dit kader stelden de sociale gesprekspartners specifiek voor energie vast dat de stijging van de finale energieprijzen heeft doorgewogen op het budget van de huishoudens, waarvan er steeds meer moeilijkheden ondervinden om hun energiefacturen te betalen. Diezelfde huishoudens hebben bovendien vaker dan de andere huishoudens een slechtere isolatie van hun woningen, wat hun factuur nog meer verhoogt.

2.2.2 Creatie van rijkdom

De creatie van rijkdom van een land kan worden benaderd via de indicator van het bruto binnenlands product (bbp) per inwoner op basis van de koopkrachtpariteit (kcp). Het bbp staat voor de toegevoegde waarde die door de economie in de loop van een jaar wordt gecreëerd, d.w.z. de waarde die voortvloeit uit de omzetting, via arbeid en kapitaal, van de ingevoerde producten in producten die bestemd zijn voor de binnenlandse consumptie of voor de uitvoer. Uitgedrukt per inwoner geeft het de capaciteit van het land weer om de behoeften van zijn bevolking te financieren. Deze capaciteit hangt ook af van het niveau van de in het land geldende prijzen van de goederen en diensten. Om de koopkracht tussen landen te kunnen vergelijken, wordt het bbp per inwoner uitgedrukt in kcp.

In 2016 was het bbp per inwoner in België lager dan in Nederland en dan in Duitsland en hoger dan in Frankrijk. De bbp-niveaus per inwoner van de vier landen waren in de jaren 70 naar elkaar toegegroeid en de hiërarchie tussen de landen was in de jaren 80 stabiel gebleven. Vanaf de jaren 90 loopt het bbp-niveau per inwoner tussen de landen uiteen. Eerst Nederland in de jaren 90 en vervolgens Duitsland sinds het midden van de jaren 2000 kennen een snellere groei van het bbp per inwoner dan in België, en meer nog in vergelijking met Frankrijk, dat sinds de jaren 90 de rol lost ten opzichte van de andere landen.

Het bbp-niveau per inwoner kan worden uitgesplitst in, enerzijds, de benutting van de arbeid (het aantal gewerkte uren t.o.v. de bevolking) en, anderzijds, de arbeidsproductiviteit (het bbp per gewerkt uur). In de economische context die zich ontwikkelt vanaf de jaren 90 hebben Nederland en Duitsland productiviteitsgroei beter kunnen combineren met de benutting van de arbeid dan België en Frankrijk om een snellere groei van het bbp per inwoner te verkrijgen.

Tijdens de recente periode wordt vastgesteld dat België aan het afhaken is ten opzichte van Nederland, dat sinds 2013 een sterkere groei van het bbp per inwoner kent (na een periode van slappe, zelfs negatieve groei die volgde op de grote recessie), en ten opzichte van Duitsland, waar sinds 2005 een snellere groei dan in België wordt opgetekend. Dit wordt verklaard door een minder sterke groei van de benutting van de arbeid in België dan in deze twee landen. Bovendien is de groei van de productiviteit in België ook lager dan in Duitsland (sinds 2005) en dan in Frankrijk (sinds 2010), terwijl hij sinds de jaren 2000 dezelfde omvang heeft als in Nederland. Aan het einde van de periode heeft de Belgische economie het dan ook steeds moeilijker om voordeel te halen van de economische context om de levensstandaard van zijn bevolking te verhogen.

Een analyse van de onderliggende oorzaken van deze ontwikkelingen wordt voorgesteld in focus 3.4.

2.2.3 Milieuduurzaamheid

Wat de milieuduurzaamheid betreft, kunnen we in het algemeen genomen, op basis van de publicaties van de Europese Commissie (Landverslag) en van het Federaal Planbureau, al stellen dat België zijn score voor de drie door de SP geïdentificeerde dimensies, te weten, pro memorie, de vrijwaring van de natuurlijke rijkdommen en van de biodiversiteit, de strijd tegen de klimaatverandering en de vrijwaring van de volksgezondheid via de kwaliteit van de leefomgeving, moet verbeteren. Er moeten meer bepaald inspanningen worden geleverd op het vlak van energie, vervoer en de luchtkwaliteit. Het status-quo is geen optie.

2.2.4 Houdbaarheid van de overheidsfinanciën

Wat de houdbaarheid van de overheidsfinanciën betreft, is de vaststelling zo goed als dezelfde als vorig jaar, en is de situatie zelfs lichtjes verslechterd. De Belgische overheidsschuld bevindt zich dit jaar nog op een groeipad op lange termijn, gelet op de kosten van de vergrijzing. België moet dan ook inwerken op zijn structureel begrotingssaldo om de schuldgraad op lange termijn (in % van het bbp) te stabiliseren. Net als vorig jaar komt het probleem vooral van de langetermijncomponent, die verband houdt met de kosten van de vergrijzing van de bevolking. De EC wijst tevens op het risico dat België loopt op middellange termijn in geval van een stijging van de rentevoet, gegeven zijn hoge niveau van schuldgraad.

De raming van het houdbaarheidstekort steunt op bepaalde hypothesen, die op basis van de analyse van de afgelopen 15 jaar optimistisch lijken. Voor de productiviteitsgroei bv. zijn we nog ver weg van wat het referentiescenario van de ScV 2015 eist, wat een verdubbeling van de productiviteitsgroei (1,5% in 2035 tegenover de verwachte 0,7% voor de periode 2016-2021 en tegenover 0,5% voor de periode 2008-2015) zou impliceren. Idem voor de gemiddelde arbeidsduur die het voorbije decennium een dalende tendens kende, terwijl er in de vooruitzichten een constante gemiddelde arbeidsduur wordt verondersteld. Indien de toekomstige waarden van deze variabelen niet zouden evolueren naar de veronderstelde hypothesen, dan zouden de begrotingskosten van de vergrijzing, in % van het bbp, nog hoger zijn, wat het probleem van de houdbaarheid van de overheidsfinanciën zou verergeren.

Om gezonde overheidsfinanciën te waarborgen, onderstrepen de sociale partners het belang van structurele maatregelen: inzetten op productiviteitsverhogingen en een verhoging van de werkgelegenheidsgraad. Wat het laatste betreft, beslisten ze vorig jaar om het traject voor de werkgelegenheidsgraad zoals dat in 2015 werd geprojecteerd door de Studiecommissie voor de Vergrijzing over te nemen als doelstelling voor deze variabele. De financieringsstrategie die werd gedefinieerd in 2015 is immers in belangrijke mate op dit scenario gebaseerd.

De werkgelegenheidsgraden voor 2015 en 2016 liggen iets hoger dan de projecties die de SCvV maakte in haar rapport van 2015. Dit is positief, maar moet ook enigszins genuanceerd worden. Ten eerste werkte de SCvV in 2015 nog onder de hypothese van een structurele werkloosheidsgraad van 8%. Indien toen ook al met een structurele werkloosheidsgraad van 7% werd gerekend, zou het geprojecteerde pad voor de werkgelegenheidsgraad hoger hebben gelegen. Ten tweede is de hoger dan voorziene stijging van de werkgelegenheidsgraad in 2015 en 2016 volledig toe te schrijven aan de sterker dan voorziene daling van de werkloosheid. Een analyse van de activiteitsgraden – die een idee geven van de evolutie van het arbeidsaanbod – toont dat deze minder stegen dan de projecties hiervoor in 2015.

Een opsplitsing naar leeftijd toont dat de activiteitsgraden van de ouderen minder sterk stegen dan voorzien in het rapport van 2015: de hervorming in de regelgeving m.b.t. het vervroegd pensioen lijkt deze twee jaren minder mensen actief gehouden te hebben dan oorspronkelijk geraamd. Er dient wel te worden opgemerkt dat begin 2015 een anticipatie-effect gespeeld kan hebben: de aankondiging dat de eindeloopbaanmaatregelen in de loop van 2015 zouden worden verstrengd, kan in het begin van 2015 gezorgd hebben voor een verhoogde instroom in vervroegde uittreddingsstelsels (bv. stelsel van werkloosheid met bedrijfstoeslag – SWT). In die zin is het belangrijk op te volgen of de geobserveerde activiteitsgraad ook de volgende jaren onder de projecties van 2015 blijft. Wel zijn er aanwijzingen van een verhoogde instroom in het stelsel van invaliditeit na de verstrenging van de regelingen voor vervroegde uittredding uit de arbeidsmarkt.

Maar ook bij de jongeren (15-24-jarigen) daalde de activiteitsgraad in 2015 meer dan geprojecteerd. In het algemeen daalt de activiteitsgraad van jongeren al geruime tijd, en in België sterker dan in andere landen. Dit hoeft geen probleem te zijn voor zover het een verhoogde participatie aan hoger onderwijs of training weerspiegelt; dit kan immers bevorderlijk zijn voor een duurzame inschakeling op de arbeidsmarkt. Over de periode 2000-2008 observeerden we inderdaad een sterke daling van het aandeel van de jongeren dat niet werkt en niet deelneemt aan onderwijs of training in België (NEET-ratio). Nadien ging de geboekte vooruitgang voor deze indicator echter gedeeltelijk verloren. De ratio blijft ook hoger dan in de buurlanden. Specifiek wat het hoger onderwijs betreft, zien we het laatste decennium een behoorlijke vertraging van de aangroei van hooggeschoolde jongeren. Een oplopende scholingsgraad lijkt dus ook niet langer de hoofdoorzaak voor de dalende activiteitsgraad; een element dat daarentegen wel een rol lijkt te spelen, is dat de tijd die studenten nodig hebben om een diploma te halen, toeneemt.

De beleidsfocus lag de laatste jaren immers in belangrijke mate op het 'langer doen werken'. Er is inderdaad een sterke stijging van de werkgelegenheidsgraad bij ouderen merkbaar, al is deze nog altijd lager dan gemiddeld in de buurlanden en de EU15 (zeker voor 60+). Loopbaanverlenging heeft echter niet enkel betrekking op het einde van de loopbaan, maar moet ook het begin en de periode tussenin bekijken en dit voor alle doelgroepen. Naast jongeren en ouderen is er nog heel wat potentieel bij andere bevolkingsgroepen die op dit moment ondervertegenwoordigd zijn op de arbeidsmarkt (cf. supra).

In termen van Europese doelstellingen blijkt voor de Europese Commissie, uit een vergelijking tussen het traject dat België voorstelde in zijn Stabiliteitsprogramma 2017-2020 en de Economische vooruitzichten 2017-2022 van het Federaal Planbureau, dat België bij ongewijzigd beleid zijn budgettaire verbintenissen niet zal nakomen.

Zelfs als het de jegens Europa aangegane budgettaire verbintenissen wel nakomt, dan nog zal België te kampen hebben met een ernstig risico wegens zijn hoge schuldgraad, alsook met een niet te verwaarlozen risico door de budgettaire uitdagingen op lange termijn.

Algemeen genomen moet er, gelet op de begrotingsuitdagingen waaraan België het hoofd moet bieden, ook voor worden opgelet zich niet aan economische beleidsmaatregelen te wagen die de situatie zouden verergeren. Het is in die zin belangrijk dat fiscale hervormingen en arbeidsmarkthervormingen in een budgettair neutraal kader gebeuren en dat ook de door de SP vastgelegde doelstellingen inzake sociale cohesie en welvaart, werkgelegenheidsgraad en productiviteit worden nagekomen.

2.2.5 Evenwicht van de lopende rekening van de betalingsbalans

Van 1996 tot 2009 namen we een aanhoudende verslechtering van de lopende rekening van België waar. Dit verschijnsel wordt verklaard door een verslechtering van de handelsbalans, die zelf het gevolg was van een verslechtering van de goederenbalans, die niet kon worden gecompenseerd door een verbetering van de dienstenbalans. Tijdens diezelfde periode kreeg de Belgische economie te maken met een combinatie van twee ontwikkelingen die nefast waren voor de goede gezondheid van zijn handelspositie, t.w. een verslechtering van de ruilvoeten en een snellere groei van de invoer dan van de uitvoer⁹.

De verslechtering van de ruilvoeten vloeide voort uit, enerzijds, een stijging van de prijzen van de basisproducten die worden gebruikt in de economische activiteiten (de energieproducten in de eerste plaats) en, anderzijds, een moeilijkheid met de stijging van de prijzen van de uitgevoerde producten. Die laatste factor is een gevolg van de positie die de Belgische economie inneemt op niveaus in de waardeketen waar de te behalen marges beperkt zijn. Wanneer de uitgevoerde producten te weinig gedifferentieerd zijn, of onvoldoende technologische inhoud hebben, dan is de concurrentie via de prijzen op de internationale markten heviger en hebben de ondernemingen niet altijd de vrijheid om die prijzen op een comfortabeler niveau vast te leggen.

Tot slot wordt de onevenwichtigheid tussen invoer en uitvoer van zijn kant verklaard door de combinatie van een relatief intense binnenlandse vraag, die waarschijnlijk wordt aangedreven door een begrotingsimpuls, en een relatief weinig dynamische buitenlandse vraag. Wat dit laatste punt betreft, werden de traditionele exportmarkten van België immers niet gekenmerkt door een forse groei.

Van 2009 tot op vandaag kende de lopende rekening een stabilisering rond het nulsaldo. De goederen- en dienstenbalans kende van haar kant een sterke stijging aan het einde van de periode. Volgens de werkzaamheden van het Federaal Planbureau zijn die ontwikkelingen voor een groot deel het resultaat van de daling van de energieprijzen, en meer in het bijzonder van de oliepunten.

---

⁹ Zie in dit verband o.a.: Dhyne, E., Duprez, C., (2013), "Structurele dynamiek van de Belgische buitenlandse handel", Economisch tijdschrift, juni 2013, Nationale Bank van België, blz. 29-40; Europese Commissie, (2015), "Verslag 2015 voor België", SWD (2015) 21 final/2, Brussel, blz. 26-27.

Wat ten slotte de toekomst betreft, verwacht het FPB, in zijn Vooruitzichten 2017-2022, een nieuwe verslechtering van de lopende rekening, wegens – nogmaals – een verslechtering van de handelsbalans. Dit moet allicht worden verklaard door, enerzijds, een beperkte groei van de traditionele exportmarkten van België eerder dan aanzienlijke marktaandeelverliezen en, anderzijds, een sterkere groei van de invoer dan van de uitvoer als gevolg van een dynamische binnenlandse vraag. De ruilvoeten zullen normaal ook een nieuwe verslechtering kennen, wegens de verwachte stijgingen van de olieprijs. Volgens deze Vooruitzichten zal het in het verleden waargenomen patroon in de komende jaren dus normaal gezien gehandhaafd blijven.

2.3 Hefbomen van economisch beleid

Hoe kan de Belgische samenleving, in een context van grote sociaal-economische veranderingen, in staat worden gesteld beter mee te gaan in de verandering als antwoord op de uitdagingen inzake mondialisering, technologische breuken (waaronder de digitalisering van de economie), vergrijzing van de bevolking, klimaatverandering en mobiliteit? Het status-quo is geen optie. De landen die het snelst en op constante wijze meegaan in deze grote veranderingen van de economie en van de samenleving door actief deel te nemen aan de verandering, in plaats van ze te ondergaan, zullen hieruit voordeel halen in termen van welzijn. Het is bijgevolg noodzakelijk dat de Belgische samenleving kan anticiperen en zich kan organiseren om in de verandering mee te gaan.

Om in deze context ons welvaartspeil te garanderen, wijzen de sociale gesprekspartners op verschillende belangrijke elementen die kenmerkend en noodzakelijk zijn voor een transitie naar een concurrerende en inclusieve kennissamenleving om deze doelstellingen te bereiken en de transities te doen slagen: investeringen, instellingen en opleiding. Deze drie elementen die vorig jaar door de SP werden geïdentificeerd, zullen ons land in staat kunnen stellen deze uitdagingen m.b.t. de transities om te zetten in de creatie van rijkdom, teneinde een hoge levensstandaard, en een sterke sociale cohesie, meer respect voor het milieu, houdbare overheidsfinanciën en een stevige externe positie te waarborgen. De werkzaamheden van de SP waren dit jaar gewijd aan verschillende bestanddelen van die drie elementen. De focussen die het tweede deel van dit document vormen, verstrekken voor sommige ervan een diepgaande analyse, en voor andere een gedeeltelijke analyse die in de volgende verslagen zal worden voortgezet. Met investeringen doelen de SP op de fysieke, private of openbare infrastructuur, die onontbeerlijk zijn voor de goede werking van onze economie. Dat is bijvoorbeeld het geval voor de wegen- en spoorweginfrastructuur, de telecommunicatie-infrastructuur of de infrastructuur voor het transport en de distributie van energie. In het tweede hoofdstuk van het document wordt een focus aan deze thematiek gewijd. Met instellingen bedoelen de SP het kader waarin de economische en sociale actoren beslissingen zullen nemen die hun gedrag alsook de vormen van coördinatie van de gedragingen van de spelers bepalen. De instellingen sturen stimulansen uit naar de sociaal-economische actoren die hun ertoe aanzetten een bepaald gedrag aan te nemen. Meer concreet gaat het bijvoorbeeld over de instellingen die in een kader voorzien voor efficiënte transacties: juridisch kader van de contracten, gerechtelijk systeem, regelgeving voor het op de markt brengen, juridisch kader van de mededinging of van de consumentenbescherming... Maar het kan ook gaan om informele instellingen, zoals waarden, normen en gewoontes die eigen zijn aan een samenleving, een onderneming... Inzake opleiding wijzen de SP op de rol van initiële opleiding en van levenslang leren. Hoewel enkel de investeringsthematiek dit jaar het onderwerp van een focus vormt, zegt dit niets over welke hiërarchie ook tussen deze hefbomen. De andere hefbomen (instellingen en opleiding), die voor de SP evenzeer van essentieel belang zijn om de door hen vastgestelde doelstellingen te bereiken, zullen in de komende maanden het voorwerp zijn van een meer diepgaande analyse van de SP.

De doelstellingen die centraal staan in dit eerste deel van het document zullen moeten worden nagestreefd door alle voorwaarden te vervullen om, in de huidige context van grote sociaal-economische en klimaatgebonden veranderingen, te slagen in de billijke transitie en het level playing field op alle niveaus¹⁰. Volgens de Raad zal het streven naar een “level playing field” een positieve impact hebben op de economie, het concurrentievermogen, de werkgelegenheid en de bescherming van het leefmilieu in het kader van de verwezenlijking van de energiebeleidsdoelstellingen. Om een voor iedereen billijke transitie door te voeren, moeten de creatie en de reconversie van banen passen binnen het kader van de bestaande structuren van de sociale dialoog en van de sociale bescherming, van de opleidingsinspanningen en van de ontwikkeling van competenties, van de naleving van de mensenrechten en van de rechten van de werknemers. Voorlichting, bewustmaking en – versterkte en efficiënte – samenwerking vanwege alle partijen zijn daartoe cruciaal. De sociale dialoog, op alle niveaus en tijdens alle fases van dat transitieproces, is van kapitaal belang om dat proces te doen slagen.

3 Focussen

De vier focussen geven de conclusies van de SP weer over de vier thema's die dit jaar ten gronde werden geanalyseerd. De eerste focus handelt over de investeringen, waarover de Raad verschillende recente adviezen heeft uitgebracht. De volgende twee focussen hebben betrekking op twee maatschappelijke uitdagingen die de SP overeenkomstig hun interprofessioneel akkoord 2017-2018 hebben behandeld: de digitalisering van de economie en de mobiliteit. De vierde focus, ten slotte, geeft een analyse van de problematiek inzake het bbp/inwoner, dat in België achterloopt in vergelijking met de referentielanden.

3.1 FOCUS Investeringen en infrastructuur

De investeringen staan centraal in de inclusieve groeidynamiek, en om die reden maken instellingen als de EC, de Oeso of het IMF er een van de paradepaardjes van het economisch beleid van. Op Europees niveau blijft het particulier verbruik weliswaar de groei aandrijven, maar leveren de investeringen, van hun kant, nog altijd een meer beperkte bijdrage aan de groei¹¹ (EC, 2017b, blz. 1). In zijn recente advies herinnert de Raad aan het belang van de – openbare en particuliere – investeringen, meer bepaald in infrastructuur (mobiliteit, energie enz.), voor het scheppen, in stand houden en uitbreiden van een gunstige omgeving voor economische groei en werkgelegenheid. Op die manier dragen deze investeringen ook bij aan de verhoging van de levensstandaard en aan de versterking van de sociale samenhang en aan het evenwicht van de overheidsfinanciën¹².

Wat België betreft, doen niet alle investeringsvormen hetzelfde probleem rijzen. De privé-investeringen spelen nog altijd een belangrijke rol in de economische groei (de netto-kapitaalvorming blijft positief en de netto private kapitaalvoorraad blijft groeien). De bezorgdheid heeft veel meer betrekking op de andere grote categorie van deze uitgaven, t.w. de overheidsinvesteringen. Deze problematiek kreeg dit jaar bijzondere aandacht van o.m. de CRB met de voorstelling van de eerste werkzaamheden met betrekking tot het Nationaal Pact voor Strategische Investeringen.

---

¹⁰ We verwijzen de lezer in dit verband naar het “Advies betreffende de sociale, economische en milieu-uitdagingen die moeten worden opgenomen bij het definiëren van een energievisie in België” (CRB 2017-2055, beschikbaar via: <http://www.ccecrb.fgov.be/txt/nl/doc17-2055.pdf>).

¹¹ Europese Commissie (2017), “European Economic Forecast: Winter 2017”, Institutional Paper 048, februari 2017, blz. 1

¹² Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (2017), “De mededeling van de Europese Commissie ‘Naar een positieve begrotingskoers voor de eurozone’ (COM(2016) 727 def)”, Advies [CRB 2017-0440](#), Brussel

De overheidsinvesteringen als percentage van het bbp zijn in België sinds een kwarteeuw gestagneerd tot ongeveer 2% en de netto-investeringen in vaste activa bedroegen tijdens diezelfde periode zo goed als nul. De vergeleken historische ontwikkeling is eveneens opmerkelijk. Gemiddeld was België van 1995 tot 2015 het tweede land dat het minst besteedde aan overheidsinvesteringen in percenten van zijn bbp. Het enige land dat het nog slechter deed, was Duitsland.

Deze situatie is zorgwekkend, wanneer men weet dat de relance van de overheidsinvesteringen een echte noodzaak is in het licht van de economische, sociale en ecologische doelstellingen van de SP.

De eerste van de economische noodwendigheden is de economische groei op korte termijn. De verhoging van de overheidsuitgaven stimuleert het bbp en doet dienst als een beleid van relance en ondersteuning van de economische activiteit. De tweede economische noodwendigheid is de economische groei op lange termijn, door een omgeving te bieden die gunstig is voor de creatie en de ontwikkeling van diverse sociaal-economische activiteiten. We denken hierbij bv. aan de uitgaven voor overheidsinvesteringen die worden uitgevoerd in de wegen- en/of spoorweginfrastructuur, of de uitgaven voor onderwijs en gezondheid.

Deze uitgaven dragen dus weliswaar bij aan de groei op korte termijn wanneer ze worden uitgevoerd, maar zullen ook, en zelfs vooral, een gunstig effect hebben op de potentiële groei.

Wat België betreft, heeft het Federaal Planbureau een poging ondernomen tot raming van de impact van een verhoging van de overheidsinvesteringuitgaven en deze geeft ook algemeen genomen positieve effecten op de economische activiteit te zien, zowel op korte als op lange termijn; wanneer deze verhoging van de uitgaven zich meer bepaald toespitst in de infrastructuurinvesteringen, zijn die positieve effecten nog meer uitgesproken¹³.

Op lange termijn dragen de overheidsinvesteringen, in zoverre ze de toekomstige groei kunnen stimuleren, er ook toe bij dat de budgettaire randvoorwaarde wordt versoepeld. Een verhoogde groei maakt het immers mogelijk bijkomende middelen vrij te maken, die de overheidsuitgaven kunnen dragen. Meer bepaald de stimulering van de potentiële groei, via een versterking van de productiviteitsgroei, is van essentieel belang om houdbare overheidsfinanciën te waarborgen, met name omwille van de uitdagingen op lange termijn die verband houden met de toekomstige kosten van de vergrijzing van de bevolking¹⁴.

Op het vlak van de sociale cohesie verzekeren de overheidsinvesteringen de burgers van een kwaliteitsvolle infrastructuur, of het nu om de mobiliteit, de energie, de volksgezondheid of het onderwijs gaat. Het betreft hier een essentiële functie van de staat die de louter economische dimensie overstijgt, maar die essentieel is om te garanderen dat de groei "inclusief" is, zoals in herinnering wordt gebracht in het punt dat gewijd is aan de sociale cohesie.

Tot slot bestaat er een ecologische noodwendigheid om de overheidsinvesteringen nieuw leven in te blazen. Meer bepaald een noodzaak tot relance van overheidsinvesteringen die de verslechtering van ons leefmilieu kunnen tegengaan en de economische activiteiten in een richting kunnen sturen met als doel de negatieve impact ervan op datzelfde milieu zo veel mogelijk te beperken. Aldus kunnen de overheidsinvesteringen bijdragen aan de transitie naar een koolstofarme samenleving. We denken

---

¹³ Biatour et al., (2017), « Public Investment in Belgium: Current State and Economic Impact », Working Paper 1-17, Federaal Planbureau

¹⁴ Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (2017), "Nationaal Pact voor Strategische Investerings", advies [CRB 2017-2241](#), Brussel

bijvoorbeeld aan overheidsinvesteringen in de ontwikkeling van de hernieuwbare energiebronnen, in de energie-efficiëntie van de gebouwen, in de verbetering en/of de uitbreiding van de openbaarvervoerinfrastructuur, in wetenschappelijk en technisch onderzoek (met diverse toepassingen, zoals de waterbehandeling of de opslag van energie), in opvoeding inzake respect voor de natuur enz.

In samenhang met dergelijke vaststellingen dient het Europees Fonds voor Strategische Investeringen, volgens de bewoordingen van de Europese verordening die het fonds instelt, “in staat te zijn om ecologisch verantwoorde projecten te ondersteunen” en “bij te dragen tot de overgang naar een groene, duurzame en hulpbronnefficiënte economie” (EU, 2015, blz. 3-4)¹⁵.

De overheidsinvesteringen in het algemeen hebben een positieve impact op de groei op korte zowel als lange termijn, maar die impact is nog veel sterker wanneer die investeringen worden gerealiseerd in de infrastructuur.

Op dit vlak hebben de SP al in verschillende adviezen¹⁶ tal van interessegebieden aangewezen. Drie daarvan werden geïdentificeerd omwille van snelle of voldoende grote returneffecten, en maken ook deel uit van de prioriteiten van het Nationaal Pact voor Strategische Investeringen. Het betreft energie, mobiliteit¹⁷ en de digitalisering.

Vaak heeft de infrastructuur weliswaar een materiële dimensie, bijvoorbeeld een autowegennetwerk of een netwerk voor het transport van elektriciteit, maar ze kan ook een immateriële dimensie hebben, en in dat geval verband houden met kennis of met knowhow. In verschillende domeinen vullen deze twee dimensies elkaar aan, zodat de materiële infrastructuur onderbenut zou zijn zonder haar immateriële tegenhanger. Het gaat bijvoorbeeld over kennis inzake gezondheid, over onderwijs en opleiding, en, op transversale wijze, over innovatie. De digitale ontwikkeling en de ontwikkeling van het verschijnsel van digitalisering van onze economieën maken de investeringen in die domeinen alsmaar belangrijker.

Tot slot hoeft men bij het inspelen op de bovenvermelde behoeften niet van nul af te starten. Er moet ook, en misschien wel in de eerste plaats, maximaal voordeel worden gehaald van de bestaande infrastructuur, door het gebruik ervan te optimaliseren en te investeren in het onderhoud en de modernisering ervan. Het komt er bijvoorbeeld op aan een verouderend vervoernetwerk voldoende te onderhouden en/of te moderniseren om een goede mobiliteit te waarborgen, om de huidige energie-infrastructuur in goede gezondheid te houden teneinde de bevoorrading ter zake veilig te stellen, of ook om deze verenigbaar te maken met de nieuwe realiteit op milieuvlak¹⁸.

---

¹⁵ Publicatieblad van de Europese Unie (2015), “Verordening (EU) 2015/1017 van het Europees Parlement en de Raad van 25 juni 2015 betreffende het Europees Fonds voor strategische investeringen, de Europese investeringsadvieshub en het Europese investeringsprojectenportaal en tot wijziging van de Verordeningen (EU) nr. 1291/2013 en (EU) nr. 1316/2013 — het Europees Fonds voor strategische investeringen”, blz. 3-4

¹⁶ CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN: Advies: Sociale, economische en milieu-uitdagingen die moeten worden opgenomen bij het definiëren van een energievisie voor België, [CRB 2017-2055](#); Advies betreffende het Nationaal Pact voor Strategische Investeringen, [CRB 2017-2241](#); CRB-NAR-advies over het voorstel van meerjareninvesteringsplan van de NMBS-groep voor de periode 2013-2025, [CRB 2013-0770](#) – Advies nr. 1854, URL: <http://www.ccecrb.fgov.be/txt/nl/doc13-770.pdf>

¹⁷ Met inbegrip van de ontwikkeling van oplossingen om de multimodaliteit te bevorderen.

¹⁸ Verwijzing naar adviezen energie-uitdagingen, mobiliteit

3.2 FOCUS Digitalisering

In de laatste decennia volgen technologische innovaties elkaar in ijltempo op en dat laat zich voelen in alle geledingen van de samenleving. Deze innovaties kunnen leiden tot meer groei en werkgelegenheid maar door hun snelheid en omvang roepen ze ook enkele prangende beleidsvragen op. Het uitzicht van de wereld van morgen wordt gevormd door de ideeën en de acties van mensen in het heden. Digitalisering en de economie kregen dan ook een prominente plaats in het interprofessioneel akkoord dat de sociale partners sloten voor de jaren 2017-2018.

De CRB heeft in het diagnoserapport¹⁹ digitalisering en de economie, dat samen met de NAR werd opgesteld, gewerkt rond drie brede thema's met betrekking tot digitalisering: 'eGovernment', 'Digitalisering, groei en werkgelegenheid', en 'Reglementaire en fiscale aspecten'. In het rapport werd daarnaast ook een definitie van het begrip digitalisering uitgewerkt.

In globo zijn de experts van de werkgevers- en de werknemersorganisaties in de CRB het eens om het debat rond de digitalisering te benaderen met een positieve en open ingesteldheid, zonder evenwel de ogen te sluiten voor mogelijke ongunstige neveneffecten die gepaard zouden kunnen gaan met de digitale transitie.

Digitalisering, groei en werkgelegenheid: vaststellingen

In het algemeen kan worden gesteld dat technologie ontwikkeld wordt door en voor mensen. De ontwikkeling van technologische vernieuwingen en hun impact op de maatschappij kunnen met andere woorden actief gestuurd worden door keuzes van overheden, ondernemingen en burgers. Er is echter een gebrek aan een eensluidende definitie van digitalisering op overheidsniveau en er zijn op dit moment onvoldoende statistische instrumenten publiek beschikbaar waarmee de effecten van de digitalisering op de werkgelegenheid in detail kunnen worden geëvalueerd, noch is er voldoende coördinatie tussen verschillende beleidsniveaus en tussen stakeholders over het thema.

Digitalisering biedt, net als technologische innovatiegolven in het verleden, kansen voor productiviteits- en economische groei. Uit een vorige nota van de CRB²⁰ werd duidelijk dat er grofweg drie kanalen bestaan waarlangs de digitalisering de arbeidsproductiviteit en zo ook de economische groei positief kan beïnvloeden: via ict-kapitaalverdieping (dus het opdrijven van het hoeveelheid ict-kapitaal), via efficiëntiewinsten in ict-sectoren, en via efficiëntiewinsten in de ict-gebruikende sectoren. In diezelfde nota werd gesteld dat een gezond digitaal ecosysteem voorhanden moet zijn om optimaal te profiteren van de voordelen die de digitalisering kan bieden.

Om de kansen die met de digitalisering gepaard gaan te grijpen, is het nodig dat de juiste omstandigheden aanwezig zijn, zoals een aantrekkelijk investeringsklimaat, een performante digitale infrastructuur, een uitstekend onderwijs en opleidingssysteem dat wendbaar kan inspelen op technologische en andere ontwikkelingen, en een goed functionerende arbeidsmarkt. De maatschappelijke uitdaging zal erin bestaan om productiviteitswinsten te ondersteunen en er tegelijk, mede via het sociaal overleg, voor te zorgen dat transitie welvaartsverhogend is voor iedereen.

---

¹⁹ Beschikbaar in het Frans (<http://www.ccecrb.fgov.be/txt/fr/doc17-2170.pdf>) en in het Nederlands (<http://www.ccecrb.fgov.be/txt/nl/doc17-2170.pdf>)

²⁰ CRB 2016-0523, "Belgium 2.0 Naar een succesvolle digitale transformatie van de economie: de rol van breedbandinfrastructuur en andere elementen"

Daar waar de impact van de digitalisering het meest zichtbaar is, bijvoorbeeld in de hoogtechnologische sectoren, wordt in de afgelopen vijftien jaar wel stelselmatig een werkgelegenheids groei opgetekend die groter is dan gemiddeld (Goos et al., 2015). Digitalisering werkt tevens drempelverlagend voor ondernemerschap en ook via die weg ontstaan er werkgelegenheidsopportuniteiten. Onder de juiste voorwaarden kan digitalisering bovendien gunstig zijn voor de kwaliteit van werk, bijvoorbeeld doordat zware, gevaarlijke en repetitieve taken van werknemers worden overgenomen en zij de kans krijgen om zich op andere werkgebieden te ontplooiën (Autor, 2015).

Desondanks kan worden aangenomen dat op korte termijn banen zullen worden gecreëerd in sommige sectoren, terwijl de werkgelegenheid in andere sectoren zal worden aangetast ten gevolge van technologische ontwikkelingen, zoals dat voortdurend het geval is in een evoluerende economie. Het zal niet eenvoudig zijn om er de vinger op te leggen waar en in welke mate de digitalisering een bepalende factor is voor de werkgelegenheidscreatie of -destructie in een bepaalde sector. Gegeven de vermoedelijke uiteenlopende sectorale werkgelegenheidseffecten zou niettemin ook op sectorniveau moeten worden geanalyseerd welke taken en jobs in de sector in kwestie bedreigd worden enerzijds en hoe de opportuniteiten optimaal benut kunnen worden anderzijds.

Op het vlak van werk en werkgelegenheid kan met andere woorden gesteld worden dat de digitalisering opportuniteiten kan genereren voor de verbetering van de kwaliteit van werk en voor een toename op termijn van de werkgelegenheid. Er dient echter ook rekening te worden gehouden met mogelijke risico's: zo kan digitalisering gepaard gaan met bepaalde verschuivingen op de arbeidsmarkt, met als voorbeeld de uitholling van de middengekwalificeerde werkgelegenheid. De partners zijn het erover eens dat beleid rond digitalisering aandacht moet hebben voor digitale inclusiviteit om de digitale kloof te dichten en dat het belangrijk is dat de beroepsbevolking over de juiste vaardigheden beschikt (zowel ict-gerelateerde vaardigheden als zgn. soft skills).

Reglementaire en fiscale aspecten: een duurzame context voor digitale vooruitgang

De digitalisering heeft de voorbije decennia de creatie van nieuwe zakenmodellen mede mogelijk gemaakt. Het reglementair en fiscaal kader zijn echter niet altijd geheel afgestemd op zulke nieuwe ontwikkelingen waardoor er zich complicaties kunnen voordoen.

Om duurzame groei, werkgelegenheid en ondernemerschap door digitalisering te stimuleren, is het belangrijk dat er een stabiel en consistent (federaal/regionaal) reglementair kader is. Binnen dit kader dient er o.a. rekening worden gehouden met het level playing field, cybersecurity, digitale consumentenbescherming en digitale connectiviteit. Tevens is coördinatie op het vlak van regelgeving tussen de verschillende regio's noodzakelijk.

Het is belangrijk om na te gaan of het level playing field gevrijwaard blijft bij de opkomst van digitale zakenmodellen, uitgaande van het standpunt van zowel nieuwe als traditionele partijen. Een verstoord level playing field kan de economische vooruitzichten voor de benadeelde partij op een onrechtvaardige manier bedreigen door het feit dat de ene partij onder andere (minder restrictieve) regelgeving opereert dan de andere. Restrictieve regelgeving kan opportuun zijn om de belangen van bepaalde groepen te vrijwaren. Er moet echter voldoende ruimte gelaten worden voor digitale innovatie.

Niet alleen brengen het internet en verbonden toestellen voordelen met zich mee, maar ook een aantal risico's. De toenemende afhankelijkheid van steeds complexere ict maakt onze samenleving kwetsbaarder voor misbruik en uitval. Een sterk cybersecuritybeleid is dan ook aangewezen om deze risico's op te vangen.

Bepaalde aspecten van digitale handel vragen om specifieke consumentenbescherming: handel zonder voorafgaand fysiek contact, de behandeling van persoonsgebonden informatie... Onlineverkoop kan onzekerheid creëren en nieuwe gevaren voor oplichtingspraktijken doen ontstaan. Dit vraagt voldoende bescherming voor digitale consumenten.

België scoort op het vlak van digitale cohesie relatief goed. Om deze goede score te behouden, is het belangrijk dat de overheid via geschikte regelgeving een adequaat investeringsklimaat blijft garanderen. Tevens kan een goede marktwerking van de telecomsector bijdragen tot het aanmoedigen van investeringen, betaalbare prijzen voor breedband en kwaliteitsvolle breedbandinfrastructuur.

eGovernment

De overheid kan het goede voorbeeld geven door een adequate digitalisering van haar eigen werkzaamheden waarbij ze de opportuniteiten optimaal benut en de risico's beperkt. Zo kan ze via de digitalisering van de interactie met ondernemingen en burgers een verbeterde dienstverlening en participatie realiseren. Aan de andere kant dient de overheid bij de verdere digitalisering van publieke dienstverlening ook stil te staan bij potentiële risico's. Ongewenste neveneffecten van de digitalisering van de interactie met de overheid dienen zo veel mogelijk beperkt te worden. Zo kan de overgang naar digitale publieke dienstverlening polariserend werken tussen digitaal sterkeren en zwakkeren, en moet men bij de uitrol van digitale toepassingen voldoende tegemoetkomen aan de feitelijke noden en wensen van (potentiële) gebruikers. Voorts kan de overheid door de digitalisering van haar dienstverlening een katalysatoreffect creëren dat digitale vooruitgang in andere lagen van de samenleving stimuleert.

Om de kwaliteit van eGovernment in België vast te stellen, werd een beroep gedaan op de jaarlijkse evaluatie door de Europese Commissie (Digital Economy and Society Index, DESI). Deze evaluaties tonen aan dat België op het vlak van eGovernment minder sterk presteert dan in andere digitale beleidsdomeinen. België presteert qua eGovernment voorlopig beter dan het EU-gemiddelde maar doorheen de voorbije jaren is de voorsprong echter vernauwd.

Het gebruik van eGovernment ligt in België relatief laag en is de voorbije jaren gestagneerd. De experts achten een technologieneutraal kader belangrijk om de verdere digitalisering van publieke dienstverlening mogelijk te maken. Ook gaven zij aan dat het cruciaal is om rekening te houden met digitaal zwakkeren en zij die zelf over onvoldoende digitale middelen beschikken. Zo geven zij aan dat het fysieke kanaal voor deze kwetsbare doelgroepen niet gesubstitueerd mag worden door het digitale, telkens in een digitale 'opt-out'²¹ te voorzien en zowel te sensibiliseren als middelen te verschaffen aan (potentiële) gebruikers.

De mate waarin formulieren op voorhand worden ingevuld, is volgens de berekeningen van Eurostat het voorbije jaar in België fors achteruitgegaan. De sociale partners kaarten aan dat er bijzondere aandacht nodig is voor het zgn. only-onceprincipe, waarbij men gegevens slechts één keer dient door te geven aan de overheid, alsook voor een sterke coördinatie tussen de verschillende overheden en bestuursniveaus.

De sterke vooruitgang (periode 2013-2015) in de mogelijkheid om publieke administratie online af te handelen, zette zich het voorbije jaar niet verder. De sociale partners merken in dit kader op dat het nuttig zou zijn om het bestaande federale eGovernment-portaal (MyBelgium) verder uit te breiden met duidelijke doorverwijzingen naar websites van lokale en regionale overheden voor de bevoegde dienstverlening.

---

²¹ Zoals voor rechtshandelingen werd opgenomen in de Digital Act van 21 juli 2016 die de Europese verordening 910/2014 uitvoert.

Minstens even belangrijk als de mogelijkheid tot afhandeling van publieke administratie via digitale weg, is de mate waarin het publiek de digitale dienstverlening effectief gebruikt en nuttig acht.

België hinkt achterop op het vlak van open data. De Belgische bevoegdheidsstructuur nuanceert deze lage score echter. Enkel indien een open data-initiatief op alle bestuursniveaus aanwezig is, wordt het opgenomen in de Europese beoordeling. België kent een bevoegdheidsstructuur waarin de lokale en regionale overheden een zekere mate van soevereiniteit genieten. Bij de verdere uitrol van open data achten de experts het van belang dat erover gewaakt wordt dat gevoelige persoonsgebonden informatie niet geopenbaard wordt om privacy- en veiligheidsredenen.

3.3 FOCUS Mobiliteit

De mobiliteitsproblemen: een grote maatschappelijke uitdaging

Ons land kampt met steeds scherpere mobiliteitsproblemen, die negatieve gevolgen hebben voor de economie, de werking van de arbeidsmarkt, het evenwicht tussen privéleven en beroepsleven, de sociale samenhang, de toegang tot diensten, het leefmilieu en de volksgezondheid. De mobiliteitsproblemen hebben zowel een economische kostprijs (die door de Oeso geraamd wordt op 1 tot 2% van het bbp) als een sociale kostprijs (verstoorde privé-werkbalans, minder sociale cohesie). Naast de sociaal-economische kostprijs zijn aan de mobiliteitsproblemen ook milieu- en gezondheidskosten verbonden. Bovendien hebben de mobiliteitsproblemen een invloed op de werking van de arbeidsmarkt: ze kunnen voor werklozen een drempel vormen om een job aan te nemen of het werk te hervatten en voor werkenden een reden zijn om van job te veranderen. Ook de vlotte toegang tot het ruime dienstenaanbod wordt door de mobiliteitsproblemen gehinderd.

Dringende behoefte aan een interfederale mobiliteitsvisie en een interfederaal mobiliteitsplan die...

De mobiliteitssituatie in België gaat er niet op vooruit: de behoefte aan personen- en goederenvervoer neemt voortdurend toe, terwijl de wegen- en spoorweginfrastructuur op vele plaatsen en zeker tijdens de spitsuren nu al oververzadigd is. Deze situatie is zo zorgwekkend dat de ontwikkeling van een interfederale mobiliteitsvisie en van een plan ter concretisering daarvan niet langer kan worden uitgesteld.

... de duurzame mobiliteit verbeteren en...

Volgens de sociale gesprekspartners moeten deze visie en dat plan bijdragen aan de doelstellingen die een duurzaam mobiliteitsbeleid terzelfder tijd zou moeten nastreven, te weten:

- de burgers (met inbegrip van de werknemers) op een betaalbare, veilige en efficiënte manier toegang verschaffen tot goederen en diensten, de arbeidsplaatsen en het sociaal maatschappelijk leven;
- de bedrijven in staat stellen om op een concurrentiële, veilige en efficiënte manier toegang te hebben tot hun grondstoffen en hun goederen en diensten op dezelfde manier te kunnen afleveren;
- de impact van de mobiliteit op het leefmilieu en de volksgezondheid minimaliseren.

...bijdragen aan het toekomstig geïntegreerd Energie-Klimaatplan 2021-2030

De sociale gesprekspartners zijn van oordeel dat een interfederaal plan dat de mobiliteit verbetert, ook moet bijdragen aan de vermindering van de broeikasgasemissies en van andere vervuilende stoffen in de atmosfeer, met name door de energie-efficiëntie in de vervoersector, die een van de grootste uitstoters van CO₂ is, te verhogen.

Om dit performante mobiliteitssysteem in te voeren, is het volgens de sociale gesprekspartners noodzakelijk over een evenwichtige mix van instrumenten te beschikken. Tijdens de werkzaamheden die ze in 2017 aan mobiliteit wijdden, hebben de sociale gesprekspartners zich over de hieronder beschreven instrumenten gebogen.

Een centrale plaats voor het vervoer per spoor

De sociale gesprekspartners zijn van oordeel dat het spoorbeleid een centrale plaats moet innemen in de interfederale mobiliteitsvisie en het interfederaal mobiliteitsplan, want:

- het spoornet is een structurerende mobiliteitsas;
- het is belangrijk van het spoor een interessante oplossing te maken voor de werknemers (om zich tussen hun woon- en hun werkplaats te verplaatsen) en voor de ondernemingen (om hun goederen te vervoeren) teneinde de intermodaliteit te ondersteunen. Dit zou de ondernemingen immers aanmoedigen om hun economische stromen op een duurzamere manier te verdelen over de verschillende vervoersmodi en zou de werknemers ertoe aanzetten verschillende vervoermiddelen te gebruiken in het kader van hun woon-werkverplaatsingen;
- de spoorwegstations zijn bevoorrechte plaatsen voor intermodaliteit. Die stations maken het immers vaak mogelijk tussen de verschillende vervoersmodi over te schakelen.

De sociale gesprekspartners pleiten voor een spoorbeleid dat voldoende ambitieus is om tegemoet te komen aan de transportbehoeften en tegelijk de mobiliteit in stand houdt. De ambities van dat beleid moeten gepaard gaan met de daartoe vereiste middelen.

Teneinde een bijdrage te kunnen leveren aan het opnemen van de grote mobiliteitsuitdagingen waarmee ons land te maken heeft, moet het spoorbeleid het spoor volgens de sociale gesprekspartners aantrekkelijker maken voor het personen- en goederenvervoer, overeenkomstig de aanbevelingen die ze formuleerden in hun adviezen over het tarievenbeleid van de NMBS en over de beheersovereenkomsten van de NMBS en van Infrabel.

Pistes om de energiebehoeften in de vervoersector te verminderen

Volgens de sociale gesprekspartners vormt het “minimaliseren van de impact van de mobiliteit op het leefmilieu en op de volksgezondheid”, zoals hierboven al werd aangestipt, een van de doelstellingen die een duurzaam mobiliteitsbeleid zou moeten nastreven. Om deze doelstelling te helpen verwezenlijken, is het belangrijk de energiebehoeften in de vervoersector terug te dringen. Om die behoeften te verminderen, zijn volgens de sociale gesprekspartners vier pistes essentieel, te weten: de transportvraag beheersen; de optimale keuze van de vervoermiddelen aanmoedigen; schonere motorvoertuigen ter beschikking stellen en promoten; het gebruik van motorvoertuigen optimaliseren.

Een mobiliteitsbudget dat de klemtoon legt op duurzame mobiliteit

In het kader van de uitvoering van het interprofessioneel akkoord 2017-2018 hebben de sociale gesprekspartners een mobiliteitsbudget voorgesteld dat past binnen een geïntegreerd beleid voor duurzame mobiliteit, door met name aan te zetten tot een gedragswijziging ten gunste van een duurzamere mobiliteit, en dat geen instrument van loonoptimalisering mag vormen.

Het door de sociale gesprekspartners voorgestelde mobiliteitsbudget wordt op jaarbasis berekend, biedt aan de werknemer de keuze om de bedrijfswagen waarop hij aanspraak kan maken te vervangen (indien hij er volledig aan verzaakt) of te opteren voor de combinatie van een milieuvriendelijkere en/of goedkopere bedrijfswagen (minder hoog leasingbudget of minder hoge afschrijvingslasten) met duurzame vervoermiddelen en -diensten. De sociale gesprekspartners zijn in hun voorstel van een budgettair evenwicht uitgegaan en hebben dit voorstel unaniem aan de regering uiteengezet.

Bovendien vragen de sociale gesprekspartners dat de regering, parallel met de goedkeuring van een nieuw kader voor het mobiliteitsbudget, maatregelen neemt betreffende de versnelde vergroening van het bedrijfswagenpark in het algemeen.

Een geharmoniseerd, vereenvoudigd en coherent (para)fiscaal kader van de woon-werkverplaatsingen

De sociale gesprekspartners hebben vastgesteld dat:

- het gebruik van duurzame vervoermiddelen wordt ontmoedigd door een gebrek aan harmonisatie van het fiscaal en parafiscaal kader van de woon-werkverplaatsingen;
- het huidige (para)fiscale kader soms te complex is;
- er een gebrek aan duidelijkheid of aan begrip is aangaande de mogelijkheden om de belastingvrijstellingen te cumuleren en de geldende voorwaarden voor deze cumulatie;
- er geen (para)fiscaal kader is voor de nieuwe vervoermiddelen, zoals de deelauto's of de deelfietsen.

Daarom vragen ze dat de regering ijvert voor een vereenvoudigd, geharmoniseerd en meer coherent gemaakt (para)fiscaal kader van de privéverplaatsingen (woon-werk en louter privé), in overeenstemming met de concrete aanbevelingen die ze formuleerden, opdat dit kader duurzame mobiliteit en intermodaliteit meer bevordert.

Intermodaliteit bevorderen

De sociale gesprekspartners zijn voorstander van maatregelen die de intermodaliteit bevorderen, want deze draagt bij aan een mobiliteit die minder negatieve impact heeft op het leefmilieu en die leidt tot een vlottere doorstroming van het verkeer. Volgens hen kan de ontwikkeling van de intermodaliteit met name worden bevorderd via: een mobiliteitsbudget en een (para)fiscaal kader die een gedragswijziging teweegbrengen ten gunste van een duurzamere en meer intermodale mobiliteit; een betere onderlinge afstemming van de dienstregelingen van de openbare vervoermaatschappijen; één enkele drager om toegang te krijgen tot verschillende vervoersmodi; meer beveiligde ontradingsparkings waar fietsen en auto's terecht kunnen die tijdelijk niet worden gebruikt door de eigenaars ervan, omdat zij ervoor kiezen deel te nemen aan carpooling of aan multimodaal vervoer; de organisatie van de ruimtelijke ordening in functie van de multimodaliteit (bv. nieuwe zones van economische activiteit vestigen op plaatsen die met verschillende vervoermiddelen bereikbaar zijn); nieuwe technologieën die aan de vervoergebruikers in

real time multimodale informatie verstrekken (“een multimodale routeplanner”); voorlichtings- en bewustmakingscampagnes om de vervoergebruikers ertoe aan te zetten een multimodale houding aan te nemen, die erin bestaat voor elke verplaatsing na te denken over de beschikbaarheid van waardige alternatieven voor het vervoermiddel dat gewoonlijk wordt gebruikt.

3.4 FOCUS Creatie van rijkdom

Zoals hierboven wordt aangestipt, impliceert de welvaart van een economie de creatie van rijkdom door de actieve deelname van allen aan de groei en de verdeling van de vruchten van de groei. Deze focus concentreert zich op het aspect van creatie van rijkdom.

De indicator die wordt gebruikt om de creatie van rijkdom te meten, is het bbp per inwoner. Die kan worden uitgesplitst in, enerzijds, de benutting van de arbeid (het aantal gewerkte uren t.o.v. de bevolking) en, anderzijds, de arbeidsproductiviteit (het bbp per gewerkt uur). De landen die hun rijkdom het meest weten te verhogen, zijn die welke er het best in slagen jobcreatie met productiviteitsgroei te combineren.

Om productiviteit en werkgelegenheid te combineren, is het noodzakelijk zich aan te passen

Sinds de jaren 90 wordt in de ontwikkelde landen de opkomst van nieuwe activiteiten vastgesteld die steunen op de nieuwe technologische golven (informatie- en communicatietechnologieën, biotechnologieën, micro-elektronica, nanotechnologie...)²² en op de differentiatie van de producten (ontwerp, marketing, verkoop...). Deze nieuwe activiteiten zijn geografisch verankerd in de ontwikkelde landen, enerzijds omdat ze steunen op gekwalificeerde werkkrachten die elders moeilijker te vinden zijn en anderzijds, wat meer bepaald de activiteiten i.v.m. de productdifferentiatie betreft, omdat ze dicht bij de consumptiemarkten moeten liggen. Terzelfder tijd zien de activiteiten m.b.t. de productie van standaardproducten hun aandeel in de vraag slinken en ondergaan ze een steeds intensere concurrentie, wat de in dat segment opererende ondernemingen ertoe aanzet hun productiviteit op te drijven.

De productiviteitswinsten nemen sneller toe dan de vraag voor de gestandaardiseerde producten, aangezien die laatste verzadigd is, waardoor deze activiteiten steeds minder arbeidskrachten inzetten. Dit stelt de werknemers die aanwezig zijn op de arbeidsmarkt, maar ook de nieuwkomers, in staat zich beschikbaar te stellen voor de nieuwe activiteiten die geografisch verankerd zijn in de ontwikkelde landen.

Een geslaagde transitie impliceert innovatie, dynamisch ondernemerschap en opleiding van arbeidskrachten

Opdat de werknemers in deze nieuwe economie een baan kunnen vinden, is het evenwel noodzakelijk dat ze voldoende gekwalificeerd zijn²³. Bovendien moeten die nieuwe activiteiten ook voldoende ontwikkeld worden om deze gekwalificeerde arbeidskrachten op te vangen. De ontwikkeling van de nieuwe activiteiten berust op innovatie, die op haar beurt afhangt van de ondernemersdynamiek. Innoverende activiteiten kunnen immers worden ontwikkeld binnen bestaande ondernemingen, maar de

---

²² AUDRETSCH, D. en R. THURIK (2000), “Capitalism and democracy in the 21st century: from the managed to the entrepreneurial economy”

²³ Zie o.a.: THURIK, A.R., STAM, E. en D. AUDRETSCH (2013), op. citem, en Aghion, P., Askenazy, P., Boursès, R., Cette, G., en Dromel, N. (2008), « Distance à la frontière technologique, rigidités de marché, éducation et croissance », Économie et statistique, nr. 419-420, blz. 11-30

radicale innovaties worden meestal voorgesteld door nieuwe bedrijven²⁴. Van die nieuwe ondernemingen zullen enkel die waarvan het product werd geselecteerd door de markt zich kunnen ontwikkelen en kunnen groeien. Hoe sterker dus de creatie van ondernemingen, hoe waarschijnlijker het is dat nieuwe activiteiten worden ontwikkeld. Opdat die ondernemingen zich ontwikkelen, is het ook noodzakelijk dat ze hiervoor de (financiële, menselijke, regelgevende) middelen hebben. Aldus wordt waargenomen dat de netto jobcreatie in de ontwikkelde landen grotendeels plaatsvindt in de jonge, sterk groeiende ondernemingen²⁵. Onder druk van deze nieuwe ondernemingen gaan de bestaande bedrijven zich trachten aan te passen, hetzij door de nieuwe producten aan te nemen, hetzij door op hun beurt te innoveren om alternatieve nieuwe producten aan te bieden. De bedrijven die niet over voldoende financiële en menselijke middelen beschikken om te innoveren, zien hun activiteit krimpen en hun middelen worden herverdeeld, wat productiviteitswinsten voortbrengt in de economie²⁶. In dit transitieproces naar de nieuwe economie worden de productiviteitswinsten aldus gegenereerd door de ontwikkeling van de nieuwe innoverende ondernemingen, door de aanpassing van de bestaande ondernemingen, alsook door de herverdeling van de middelen die afkomstig zijn van de ondernemingen die er niet in slaagden zich aan te passen. Parallel hiermee kennen de nieuwe sectoren in ontwikkeling de sterkste productiviteitsgroei, zoals bv. de industrietakken van de informatie- en communicatietechnologieën²⁷.

Voor de transitie naar deze nieuwe economie zijn gekwalificeerde arbeidskrachten nodig, terwijl de tewerkstellingsmogelijkheden voor de laaggekwalificeerde werknemers kleiner worden doordat de arbeidsvraag van de gestandaardiseerde productieactiviteiten vermindert. Wanneer het onderwijssysteem en het systeem van levenslang leren geen aanpassing aan de nieuwe kwalificatiebehoeften mogelijk maken, moeten de verschillende landen programma's invoeren om laaggekwalificeerde banen te ontwikkelen of om de laaggekwalificeerde werknemers aan boord van de arbeidsmarkt te houden zolang de laaggeschoolde banen vacant worden gehouden door de cohorten die met pensioen gaan. Deze programma's die onontbeerlijk zijn om de sociale cohesie in stand te houden, hebben evenwel tot gevolg dat de groei van de productiviteit wordt afgeremd.

Zoals werd aangegeven in punt [2.3](#), zijn de belangrijkste hefboomen om deze transitie te doen slagen de investeringen, de instellingen en de opleiding.

---

²⁴ AUDRETSCH, D. en R. THURIK (2004), "A model of the entrepreneurial economy", *International Journal of Entrepreneurship Education*, 2(2): blz. 143-166

²⁵ Zie o.a.: Dumont, M. en Kegels, C. (2016), "Young firms and industry dynamics in Belgium", Working Paper 6-16; Federaal Planbureau; SCHREYER, P. (2000), "High-Growth Firms and Employment", *OECD Science, Technology and Industry Working Papers*, Oeso-publicaties, Parijs; Sleuwaegen, L. (2016), "Hoge groeiondernemingen in België", rapport i.o.v. CRB, 29 blz.; De Mulder, J., Godefroid, H. en Swartenbroekx, C. (2017), "Groei om te overleven? Een portret van de snel groeiende jonge ondernemingen in België", *Economisch Tijdschrift*, december 2017, NBB

²⁶ AGHION, P. en HOWITT, P. (2005) 'Appropriate Growth Policy: A Unifying Framework'. Joseph Schumpeter lecture of the European Economic Association

²⁷ Biatour, B. en Kegels, C. (2015), "Labour productivity growth in Belgium - Long-term trend decline and possible actions", Working Paper 6-15, Federaal Planbureau

3.4.1 Hoe past de Belgische economie zich tijdens de recente periode aan?

Een verwerkende industrie waarin de productiviteitswinsten meer ten koste gaan van de werkgelegenheid dan in de andere landen

Sinds 2000, en nog meer uitgesproken tijdens de periode vlak na de grote recessie, wordt in de verwerkende industrie een sterkere inkrimping van het arbeidsvolume en van de kapitaalvoorraad vastgesteld dan in de buurlanden, terwijl de toegevoegde waarde blijft toenemen, wat gepaard gaat met een sterke groei van de arbeidsproductiviteit²⁸. Deze productiviteitsgroei berust niet langer zoals in het verleden op een groei van de kapitaalintensiteit, maar op een groei van de totale productiviteit van de factoren, wat kan wijzen op een hertoewijzingsproces. Voorts wordt ook opgemerkt dat de Belgische verwerkende ondernemingen zich tijdens die periode op de technologische grens bevinden²⁹. Dit alles lijkt te wijzen op een proces waarin de ondernemingen die dicht bij de technologische grens liggen en die de financiële en menselijke mogelijkheden hebben om te innoveren, dicht bij de grens blijven, terwijl de bedrijven die verder van de grens verwijderd zijn en geen innovatiecapaciteiten meer hebben, verdwijnen. De inkrimping van het arbeidsvolume en van de kapitaalvoorraad heeft betrekking op alle takken, behalve de farmaceutische nijverheid en de raffinaderijen³⁰, hetgeen in verband kan worden gebracht met de concentratie van de O&O-inspanningen in een beperkt aantal ondernemingen van de farmaceutische sector, die in het VWC 2016³¹ naar voren werd gebracht. Daarin werd aangegeven dat de O&O-uitgaven van 2005 tot 2013 in België sterker waren gestegen dan in Duitsland, Nederland en Frankrijk, maar dat achter deze gemiddelde ontwikkeling grote verschillen schuilgingen. Meer bepaald zijn de O&O-prestaties zeer gevoelig voor, en zelfs afhankelijk van, de beslissingen van enkele grote ondernemingen die in multinationale groepen zijn geïntegreerd en die opereren in enkele bedrijfstakken en geografisch gegroepeerd zijn. Deze concentratie van O&O is ook een teken van de zwakke ondernemersdynamiek. De dynamiek van creatie van ondernemingen die radicale innovatieprojecten voortbrengen is inderdaad relatief zwak.

...een minder sterke productiviteitsgroei dan in de buurlanden in de marktdiensten en de netwerkindustrieën...

In de marktdiensten en in de netwerkindustrieën groeit de productiviteit sinds de grote recessie minder sterk dan in de drie buurlanden. In de netwerkindustrieën loopt de productiviteit zelfs terug³². Dit roept vragen op, aangezien de netwerkindustrieën centraal staan in de energietransitie en in het proces van digitalisering van de economie. Meer onderzoek is nodig om inzicht te krijgen in wat zich hier afspeelt.

...een groot deel van de werkgelegenheidsgroei in de niet-marktdiensten...

Ten slotte doet een groot deel van de werkgelegenheidsgroei (in gewerkte uren) zich sinds de jaren 90 voor in de niet-marktdiensten³³, hetgeen wijst op de sterke groei van de werkgelegenheid in de sociale actie en de gezondheidszorg, in het onderwijs, maar ook in de openbare orde en veiligheid, in antwoord op sociale behoeften – zoals in het onderwijs, de gezondheidszorg of de veiligheid – en op het

²⁸ Biatour, B. en Kegels, C. (2017), "Growth and productivity in Belgium", Working Paper 11-17, Federaal Planbureau

²⁹ Verscheide, M., Dumont, M., Rayp, G. en Merlevede, B. (2014), "European competitiveness: a semi-parametric stochastic metafrontier analysis at the firm level", Working Paper Series nr. 1701, July 2014, European Central Bank

³⁰ Biatour, B. en Kegels, C. (2017), op citem

³¹ CRB (2016), Verslag Werkgelegenheid-Concurrentievermogen

³² Biatour, B. en Kegels, C. (2017), op citem

³³ Biatour, B. en Kegels, C. (2017), op citem. De niet-marktdiensten in deze studie omvatten de NACE-takken O (openbaar bestuur), P (onderwijs), Q (menselijke gezondheidszorg), R (kunst, amusement en recreatie), S (overige diensten) en T (huishoudens als werkgever).

regionaliseringsproces³⁴. Het grote aandeel van deze werkgelegenheidscreatie in de totale werkgelegenheidscreatie heeft van het einde van de jaren 90 tot de jaren 2010-2011 echter mee bijgedragen aan de aanhoudende verslechtering van het structureel primair saldo en heeft de productiviteitswinsten afgeremd.

3.4.2 Hoe kunnen de aanpassingsmoeilijkheden van België worden verklaard?

Een ondernemersdynamiek die vooral wordt gedragen door het vermogen van de bestaande ondernemingen om op de technologische grens te blijven...

De moeilijkheden die België ondervindt om productiviteitsgroei en werkgelegenheidsgroei met elkaar te combineren, kunnen parallel worden bekeken met de kenmerken van zijn beperkte ondernemersdynamiek. Zoals hierboven al werd aangestipt, vergt de ondernemersdynamiek de oprichting van nieuwe ondernemingen, een voldoende snelle groei van de meest productieve ondernemingen en de inkrimping of de sluiting van de weinig productieve ondernemingen. België onderscheidt zich door een lage graad van bruto-oprichting en van verdwijning van ondernemingen, alsook door een klein aantal sterk groeiende ondernemingen. In 2014 stond België op de 25ste plaats gerangschikt (van de 26 landen van de EU-28 waarvoor de gegevens beschikbaar zijn) wat de graad van bruto-oprichting, en 23ste wat de graad van verdwijning van de ondernemingen betreft³⁵. In 2015 waren de hogegroeiondernemingen³⁶ goed voor 0,4% van de gezamenlijke ondernemingen in België, terwijl het Europese gemiddelde (EU-28) 0,6% bedraagt³⁷. Wanneer enkel rekening wordt gehouden met de ondernemingen die minstens 10 werknemers tellen, dan bedraagt het in België waargenomen aandeel van de hogegroeiondernemingen 8%, tegenover 9,9% in de EU-28³⁸, waarmee België op de 21ste plaats staat (van de 28). De ondernemersdynamiek hangt meer dan in andere landen af van het vermogen van de bestaande ondernemingen om zich aan te passen, door innoverende producten aan te bieden of nieuwe productieprocedures aan te nemen, terwijl de dynamiek van oprichting en destructie van ondernemingen in België beperkt blijkt te zijn³⁹.

Een werkgelegenheidsgroei die te weinig wordt gedragen door de nieuwe sterk groeiende ondernemingen met innovatiecapaciteit

Dit kenmerk van de ondernemersdynamiek impliceert dat de nieuwe ondernemingen met capaciteit tot radicale innovatie zich in de andere landen meer ontwikkelen dan in België. In de takken die aan internationale concurrentie onderhevig zijn, concurreren die nieuwe ondernemingen met de bestaande Belgische ondernemingen, wat deze laatste ertoe aanzet zich aan te passen of, indien ze hiervoor de middelen niet hebben, te krimpen of te verdwijnen. De groei van de werkgelegenheid in de nieuwe economie doet zich dus voornamelijk in de andere landen voor, terwijl het effect van de concurrentie van die nieuwe ondernemingen sporen nalaat voor de werkgelegenheid in België. Dit kan de in de Belgische

³⁴ Zie: Bisciari et al. (2009), "De werkgelegenheid bij de overheid in België", Economisch Tijdschrift, juni 2009, blz. 55-70; Laloy, L. (2010), "Structure et évolution de l'emploi public belge", Working Paper 19-10, Federaal Planbureau; Hoge Raad voor de Werkgelegenheid (2014), "Verslag 2014", juni 2014; Nationale Bank van België (2015), "Verslag 2014", februari 2015.

³⁵ Eurostat

³⁶ Volgens de definitie van de Oeso is een hogegroeionderneming een onderneming die bij het begin van de waarnemingsperiode minstens 10 banen telt, waarvan de gemiddelde groei op jaarbasis van het aantal banen gedurende een periode van 3 jaar meer dan 10% per jaar bedraagt.

³⁷ Eurostat. Het relatieve aandeel van de hogegroeiondernemingen in de economie ligt hoger in Duitsland (1,3%) en in Nederland (0,6%), maar niet in Frankrijk (0,4%).

³⁸ 10,7% in Duitsland en in Nederland, 8,6% in Frankrijk

³⁹ Zie CRB, "Note documentaire relative à l'entrepreneuriat" (nog te verschijnen), en FOD ECONOMIE (2017), Boordtabel van de kmo's en de zelfstandige ondernemers; SLEUWAEGEN, L. (2016), Hoge Groei Ondernemingen (Deelproject doorgroei van ondernemingen in België).

industrie waargenomen ontwikkeling verklaren (sterke groei van de productiviteit en inkrimping van de werkgelegenheid en van de kapitaalvoorraad) en doet haar schril afsteken tegen de Duitse industrie, die dezelfde productiviteitsgroei als in België kent, maar een toegevoegde waarde heeft die tweemaal zo sterk groeit, en waarin een positieve groei van de werkgelegenheid en van de kapitaalvoorraad wordt opgetekend⁴⁰. Dit verschijnsel treft niet alleen de industrie, maar alle sectoren die aan internationale concurrentie worden blootgesteld, zoals bv. de distributiesector, die de concurrentie ondervindt van de zich in Nederland ontwikkelende e-commerce.

Een productiviteitsgroei in de diensten die te weinig wordt gestimuleerd door de nieuwe sterk groeiende ondernemingen met innovatiecapaciteit

De slappe groei van de productiviteit in de marktdiensten in vergelijking met de referentielanden kan ook in verband worden gebracht met de kenmerken van de ondernemersdynamiek in België. Deze markten staan immers minder bloot aan internationale concurrentie en, bijgevolg, aan de concurrentiedruk die de nieuwe innoverende ondernemingen uit het buitenland zouden kunnen uitoefenen. Terzelfder tijd functioneren sommige markten in België niet optimaal⁴¹. Dit heeft tot gevolg dat de oprichting van nieuwe innoverende ondernemingen, die de bestaande ondernemingen ertoe zou kunnen aanzetten om te innoveren, beperkt wordt. Bijgevolg blijft de productiviteitsgroei in België minder sterk dan in de andere landen. Genoteerd moet worden dat een deel van de lage productiviteitsgroei in de marktdiensten ook kan worden verklaard door de sterke ontwikkeling van de dienstencheques, waarvan het arbeidsproductiviteitspeil laag is^{42 43}.

Een minder sterke productiviteitsgroei in de dienstensector stuwt de prijzen omhoog

In die omstandigheden overschrijden de loonstijgingen in de dienstensector, die dicht bij die van de industrie aanleunen, de groei van de productiviteit meer dan in de andere landen, zelfs al lopen ze in de pas met de loonontwikkelingen van de referentielanden. De zwakke concurrentie van de nieuwe ondernemingen maakt het voor de bestaande ondernemingen evenwel mogelijk de stijging van hun kosten door te rekenen in hun prijzen en terzelfder tijd hun marge op een hoog niveau te handhaven. De snellere prijsontwikkeling in België dan in de referentielanden weegt door op de gezinskoopkracht en remt aldus de groei van de vraag en, bijgevolg, de economische groei af. Bovendien ondermijnt het hoge prijzenpeil van de diensten die worden afgenomen door de andere ondernemingen die meer aan internationale concurrentie onderhevig zijn de kostencompetitiviteit van die laatste.

Belang van de kostencompetitiviteit

De kenmerken van de ondernemersdynamiek maken dat België gevoelig is voor de kostencompetitiviteit. Opdat de bestaande ondernemingen zich immers kunnen aanpassen tegenover de concurrentie van de nieuwe innoverende ondernemingen, moeten ze in staat zijn te investeren (in O&O, in nieuwe productieketens enz.). Dat is alleen mogelijk als ze een bepaald rentabiliteitsniveau hebben. Welnu, voor de ondernemingen die oorspronkelijk eerder actief waren in de productie van gestandaardiseerde producten wordt de rentabiliteit voor alles bepaald door de productiekosten.

---

⁴⁰ Biatour, B. en Kegels, C. (2017), op citem

⁴¹ Zie bijvoorbeeld European Commission, Country Report Belgium 2017.

⁴² De dienstencheques worden geregistreerd in tak N van de nationale boekhouding, die mee is opgenomen in de marktdienstensector van de studie van het Federaal Planbureau.

⁴³ Van 2004 (datum van invoering ervan) tot 2011 steeg het aantal werknemers met dienstencheques met 10%. Zo groeide hun aandeel in de bezoldigde werkgelegenheid van 0,2% tot 2,7%. Zie CRB (2013), "Beschrijving van vijf Duitse en Belgische werkgelegenheidsmaatregelen", documentatienota [CRB 2013-359](#).

Hoe staat het met deze kostencompetitiviteit?

Met betrekking tot de rentabiliteit in het algemeen analyseert het secretariaat momenteel of de Belgische ondernemingen in sommige takken of deelsectoren een rentabiliteitsprobleem hebben en, zo ja, wat daarvan de gevolgen zijn voor de werkgelegenheid en voor de investeringen.

Wat de loonkosten betreft, heeft de wet van 26 juli 1996 tot bevordering van de werkgelegenheid en tot preventieve vrijwaring van het concurrentievermogen, zoals die werd gewijzigd op 19 maart 2017, als doel de loonontwikkeling van een kader te voorzien, door deze in de pas te laten lopen met de gemiddelde ontwikkeling in de referentielanden (Duitsland, Nederland, Frankrijk). Bovendien werkt de CRB momenteel aan een methodologie die het mogelijk maakt het absolute loonkostenverschil tussen België en de referentielanden, al dan niet gecorrigeerd voor de arbeidsproductiviteit, te berekenen.

De energiekosten⁴⁴, van hun kant, beïnvloeden het concurrentievermogen van de ondernemingen, en niet alleen t.o.v. hun Europese burens, maar ook tegenover de rest van de wereld. Dit geldt in het bijzonder voor België, dat een industrie heeft die een relatief groter aandeel heeft in de economie dan in de buurlanden⁴⁵ en die relatief gezien energie-intensiever is dan de industrie van de buurlanden⁴⁶. Deze situatie kan grotendeels worden verklaard door de relatieve specialisatie van de Belgische industrie in enkele specifieke energie-intensieve sectoren die in België in aanzienlijkere mate aan het bbp bijdragen dan in de andere landen.

Wat de eindprijs van elektriciteit betreft, brengt de studie van de CREG/PWC “een competitiviteitsprobleem aan het licht voor de grote industriële consumenten die concurreren met elektro-intensieve consumenten in de buurlanden (vooral Duitsland, Frankrijk en Nederland)”. Andere profielen in deze studie hebben een competitief voordeel t.o.v. de referentielanden op het vlak van de elektriciteitsfactuur⁴⁷.

Wat gas betreft, onderstreept de studie dat “de verschillen in de eindprijzen die tussen de landen worden waargenomen en de waaiers van mogelijke resultaten binnen eenzelfde land minder groot zijn dan voor elektriciteit.” Voor de gasprijzen situeert de kostenhandicap zich echter bij de bedrijven die op internationaal niveau met de VS concurreren, door een overaanbod van gas gecreëerd door de schaliegasevolutie in de VS.

---

⁴⁴ Zie Advies [CRB 2017-2055](#) van 20 september 2017 over de sociale, economische en milieu-uitdagingen die moeten worden opgenomen bij het definiëren van een energievisie voor België.

⁴⁵ Aandeel van de toegevoegde waarde in het bbp: 14% in België, tegenover 11,78% in Nederland en 11,31% in Frankrijk. Bron: CREG & PWC 2016: A European comparison of electricity and gas prices for large industrial consumers.

⁴⁶ De energie-intensiteit van de Belgische industrie is gemiddeld 25% hoger dan in Nederland, 45% hoger dan in Frankrijk en 53% hoger dan in Duitsland (berekeningen gemaakt op basis van Eurostat, uitgedrukt in 1000 TEP per miljoen euro toegevoegde waarde, gemiddelde over de periode 2009-2014).

⁴⁷ Bij de interpretatie van de conclusies van deze studie in termen van economisch beleid moet rekening worden gehouden met de impact van de energiekosten op de competitiviteit van diverse sectoren, op de evoluties in de aankoop- en zelfproductiestrategieën van industriële verbruikers, op de mogelijkheden (ook in internationaal perspectief) om via bv. energie-efficiëntie en innovatie de competitiviteit te verbeteren, op de elementen die de competitiviteit van specifieke gebruikers versterken of in gevaar (dreigen te) brengen en hun delocalisatie in de hand kunnen werken. Er moet ook rekening worden gehouden met eventuele steunmaatregelen en verplichtingen waarmee deze bedrijven geconfronteerd worden in het kader van het energie- en klimaatbeleid.

4 Bijlage: Niet-recurrente resultaatsgebonden voordelen

Ter uitvoering van het Interprofessioneel akkoord 2007-2008 (ankerpunt 3: niet-recurrente resultaatsgebonden voordelen) en van het gemeenschappelijke advies CRB-NAR van 20 december 2007 volgt de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven het systeem van de niet-recurrente resultaatsgebonden voordelen op.

Pro memorie⁴⁸, dat systeem voorziet in de mogelijkheid om aan een bepaald beloningsbedrag als voorwaarde de verwezenlijking van (een) vooraf bepaalde collectieve doelstelling(en) te verbinden. Die "bonus" wordt dan vrijgesteld van de personenbelasting, op voorwaarde dat het voordeel, in het jaar 2016, niet meer bedraagt dan 2.799 euro netto per werknemer.

Wat de parafiscaliteit betreft, werd een "solidariteitsbijdrage" van 13,07% ingevoerd voor werknemers voor de sinds 1 januari 2013 uitgekeerde bonussen. De bonussen die in 2016 lager waren dan 3.219 euro bruto (d.w.z. 2.799 euro netto + de werknemersbijdrage van 13,07%) zijn niet onderworpen aan de klassieke berekening van de sociale werkgeversbijdragen, maar hierop is een bijzondere bijdrage van 33% van toepassing.

Zoals hierboven wordt aangegeven, is het voordeel dus voornamelijk fiscaal van aard, waarbij het bonusbedrag dat niet mag worden overschreden bijgevolg 2.799 euro (excl. solidariteitsbijdrage van de werknemers) bedraagt.

De beslissingen over en de invoeringsmodaliteiten van dit beloningstype kunnen worden genomen op het niveau van de sectoren (door het sluiten van een collectieve arbeidsovereenkomst) of van de ondernemingen (via een bedrijfs-cao of een toetredingsakte⁴⁹).

Sectorakkoorden

In het najaar van 2017 is een sectorakkoord van toepassing in 8 paritaire (sub-)comités, t.w. de comités 105 en 224 (non-ferrometalen), het PSC 328.02 (stads- en streekvervoer van het Waalse gewest), een deel van paritair comité 140 (vervoer en logistiek), PC 326 (gas- en elektriciteitsbedrijf), PC 301 (paritair comité voor het havenbedrijf), PC 203 (bedienden uit de hardsteengroeven) en PC 116 (scheikundige nijverheid), wat de kunststoffenverwerkende nijverheid van de provincie Limburg betreft.

Bedrijfs-cao's en toetredingsakten

Het aantal bij de griffie van de fod Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal overleg ingediende toetredingsakten bedroeg 6.155 in 2016 en 6.772 begin november 2017⁵⁰. Wat de bedrijfs-cao's betreft, bedroegen deze cijfers resp. 2.064 en 2.289.

Er moet worden gepreciseerd dat de meeste toetredingsakten en cao's van korte duur (soms minder dan een jaar) zijn. Eenzelfde onderneming kan dus elk jaar een nieuwe overeenkomst of zelfs meer dan één overeenkomst indienen (als de overeenkomst bv. betrekking heeft op verschillende werknemers of als de duur ervan minder dan een jaar bedraagt).

---

⁴⁸ Het systeem wordt uitvoeriger voorgesteld in de nota's [CRB 2010-0395](#) en [CRB 2011-0679](#), die kunnen worden geraadpleegd op de website van de Raad.

⁴⁹ Indien er voor de betrokken groep werknemers een vakbondsafvaardiging aanwezig is in de onderneming, wordt het bonusplan ingediend via cao. Indien er voor de betrokken groep werknemers geen vakbondsafvaardiging aanwezig is, wordt het bonusplan ingediend via een zgn. toetredingsakte.

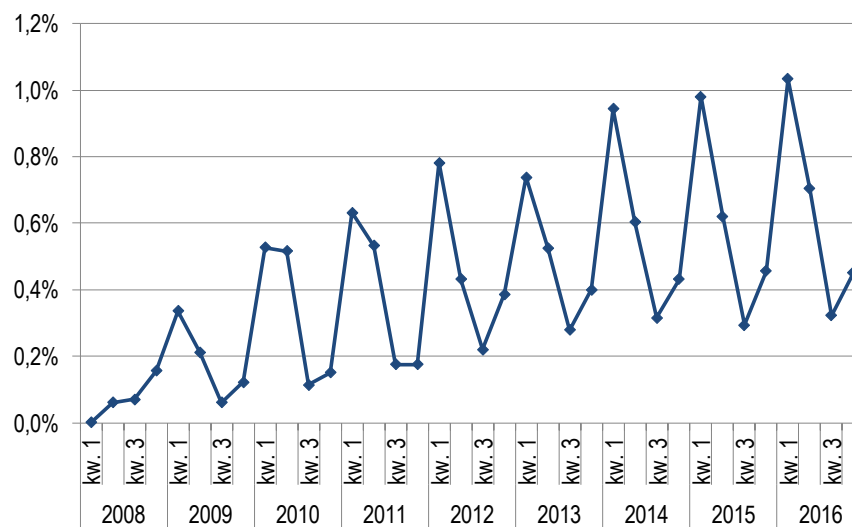
⁵⁰ Voorlopig cijfer voor 2017

Impact op de ontwikkeling van de lonen

Wanneer de impact van de niet-recurrente resultaatgebonden voordelen in verhouding tot de brutolonen wordt bekeken, blijkt dat de impact elk jaar in het eerste kwartaal geconcentreerd is. Men kan ervan uitgaan dat het hier gaat om de betaling van bonussen op basis van de waargenomen verwezenlijking van doelstellingen van het jaar voordien. In het eerste kwartaal van 2014 bedroeg de piek 0,94% van de loonmassa (van de privésector), in het eerste kwartaal van 2015 bedroeg hij 0,98% en in het eerste kwartaal van 2016 1,03%. Gemiddeld op jaarbasis waren de niet-recurrente bonussen in 2009 goed voor 0,18% van de aan de RSZ aangegeven brutolonen. Dit aandeel is aanhoudend gegroeid tot 0,57% in 2014, 0,59% in 2015 en 0,62% in 2016.

Grafiek 4-1: Aandeel van de niet-recurrente resultaatgebonden voordelen (in % van het RSZ-brutoloon)

Bronnen: RSZ (niet-gepubliceerde gegevens); eigen berekeningen secretariaat

5 Bibliografie

AGHION, P., P. ASKENAZY, R. BOURLÈS, G. CETTE en N. DROMEL (2008), "Distance à la frontière technologique, rigidités de marché, éducation et croissance", *Économie et statistique*, nr. 419-420, blz. 11-30.

AGHION, P. en P. HOWITT (2005), *Appropriate Growth Policy: A Unifying Framework*, Joseph Schumpeter lecture of the European Economic Association.

AUDRETSCH, D. en R. THURIK (2000), "Capitalism and democracy in the 21st Century: from the managed to the entrepreneurial economy", *Journal of Evolutionary Economics*, 10, blz. 17-34.

AUDRETSCH, D. en R. THURIK (2001), "What's new about the new economy? Sources of growth in the managed and entrepreneurial economies", *Industrial and Corporate Change*, Volume 10, nr. 1, 2001, blz. 267-315.

AUDRETSCH, D. en R. THURIK (2004), "A model of the entrepreneurial economy", *International Journal of Entrepreneurship Education*, 2(2), blz. 143-166.

BIATOUR, B. en C. KEGELS (2015), *Labour productivity growth in Belgium – Long-term trend decline and possible actions*, Working Paper 6-15, Federaal Planbureau.

BIATOUR, B. en C. KEGELS (2017), *Growth and productivity in Belgium*, Working Paper 11-17, Federaal Planbureau.

BIATOUR ET AL. (2017), *Public investment in Belgium: Current State and Economic Impact*, Working Paper 1-17, Federaal Planbureau.

BISCIARI, P., B. EUGÈNE en L. VAN MEENSEL (2009), "De werkgelegenheid bij de overheid in België", *Economisch Tijdschrift*, juni 2009, blz. 55-70.

CASSIERS, I. en L. DENAYER (2009), *Sociaal overleg en sociaal-economische veranderingen in België, van 1944 tot heden*, Discussion Paper 2009-42, Institut de Recherches Economiques et Sociales van de Université catholique de Louvain.

CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN (2015), *Belgium 2.0 – Naar een succesvolle digitale transformatie van de economie: de rol van breedbandinfrastructuur en andere elementen*, CRB 2015-2107.

CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN (2015), *Basisprincipes voor een duurzaam mobiliteitsbeleid*, advies CRB 2015-2220, URL: <http://www.ccecrb.fgov.be/txt/nl/doc15-2220.pdf>.

CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN (2015), *Het vooruitzicht van de onderhandelingen over de toekomstige beheersovereenkomsten van de NMBS en van Infrabel*, advies, CRB 2015-890, URL: <http://www.ccecrb.fgov.be/txt/nl/doc15-890.pdf>.

CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN (2017), *Verslag over de bevordering van de Werkgelegenheid en de preventieve vrijwaring van het Concurrentievermogen (Verslag Werkgelegenheid-Concurrentievermogen), deel 2*, verslag, CRB 2017-0155, Brussel, Centrale Raad voor het Bedrijfsleven, 28 blz., URL: <http://www.ccecrb.fgov.be/txt/nl/doc17-155.pdf>.

CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN (2017), *Sociale, economische en milieu-uitdagingen die moeten worden opgenomen bij het definiëren van een energievisie voor België*, advies CRB 2017-2055, Brussel, Centrale Raad voor het Bedrijfsleven, 28 blz.

CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN (2017), *Pistes om de energiebehoeften in de transportsector verder te reduceren*, advies CRB 2017-1750, URL: <http://www.ccecrb.fgov.be/txt/nl/doc17-1750.pdf>.

CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN (2017), *De mededeling van de Europese Commissie "Naar een positieve begrotingskoers voor de eurozone"* (COM(2016) 727 def), advies CRB 2017-0440, Brussel.

CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN (2017), *Nationaal Pact voor Strategische Investerings*, advies, CRB 2017-2241, Brussel.

CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN, SECRETARIAAT (2013), *Beschrijving van 5 Belgische en Duitse werkgelegenheidsmaatregelen*, documentatienota, CRB 2013-559, Brussel, Centrale Raad voor het Bedrijfsleven.

CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN, SECRETARIAAT (2018), *Note documentaire relative à l'entrepreneuriat* (nog te verschijnen).

CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN / NATIONALE ARBEIDSRAAD (2004), *Voorontwerp van Federaal Plan inzake Duurzame Ontwikkeling, 2004-2008 (mobiliteit, armoede, vergrijzing)*, advies, CRB 2004-470 DEF – advies nr. 1461, URL: <http://www.ccecrb.fgov.be/txt/nl/doc04-470.pdf>.

CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN / NATIONALE ARBEIDSRAAD (2013), *Voorstel van meerjareninvesteringsplan van de NMBS-groep voor de periode 2013-2025*, advies CRB 2013-0770 – advies nr. 1854, URL: <http://www.ccecrb.fgov.be/txt/nl/doc13-770.pf>.

CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN / NATIONALE ARBEIDSRAAD (2015), *Het nieuwe tarievenbeleid van de NMBS*, advies, CRB 2015-0110 – advies nr. 1921, URL: <http://www.ccecrb.fgov.be/txt/nl/doc15-110.pdf>.

CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN / NATIONALE ARBEIDSRAAD (2015), *De gevolgen van de plannen aangaande het nieuwe tarievenbeleid van de NMBS voor het sociaal overleg*, advies, CRB 2015-1260 - advies nr. 1942, URL: <http://www.ccecrb.fgov.be/txt/nl/doc15-1260.pdf>.

CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN / NATIONALE ARBEIDSRAAD (2016), *De prijs van de treinkaarten vanaf 1 februari 2017*, advies, CRB 2016-2871 – advies nr. 2011, URL: <http://www.ccecrb.fgov.be/txt/nl/doc16-2871.pdf>.

CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN / NATIONALE ARBEIDSRAAD (2017), *Het mobiliteitsbudget*, advies, CRB 2017-0885 - advies nr. 2030,

URL: <http://www.ccecrb.fgov.be/txt/nl/doc17-885.pdf>.

CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN / NATIONALE ARBEIDSRAAD (2017), *Digitalisering en deeleconomie, verslag*, CRB-NAR 2017-2170, <http://www.ccecrb.fgov.be/txt/nl/doc17-2170.pdf> (NL versie) en Digitalisation et économie collaborative, <http://www.ccecrb.fgov.be/txt/fr/doc17-2170.pdf> (FR versie).

CREG en PWC (2016), *A European comparison of electricity and gas prices for large industrial consumers*.

DE MULDER, J. en H. GODEFROID (2016), "Hoe kan het ondernemerschap in België worden gestimuleerd?", *Economisch Tijdschrift*, september 2016.

DE MULDER, J., H. GODEFROID en C. SWARTENBROEKX (2017), "Groeien om te overleven? Een portret van de snel groeiende jonge ondernemingen in België", *Economisch Tijdschrift*, december 2017.

DUMONT, M. en C. KEGELS (2016), *Young firms and industry dynamics in Belgium*, Working Paper 6-16, Federaal Planbureau.

DUPREZ, C. (2014), "Waardecreatie bij de uitvoer - Een diagnose van België", *Economisch Tijdschrift*, september 2014.

- EUROPESE COMMISSIE (2017), *European Economic Forecast: Winter 2017*, Institutional Paper 048, februari 2017, blz.1.
- EUROPESE COMMISSIE (2017), *Digital Economy and Society Index 2017 – Country Profile Belgium*, blz. 1-4.
- FOD ECONOMIE (2017), *Boordtabel van de kmo's en zelfstandige ondernemers*.
- HOGHE RAAD VOOR DE WERKGELEGENHEID (2014), *Verslag 2014*, juni 2014.
- HOGHE RAAD VOOR DE WERKGELEGENHEID (2017), *Verlenging en kwaliteit van de loopbanen*.
- LALOY, L. (2010), *Structure et évolution de l'emploi public belge*, Working Paper 19-10, Federaal Planbureau.
- NATIONALE BANK VAN BELGIE (2015), *Verslag 2014*, februari 2015.
- SCHREYER, P. (2000), *High-Growth Firms and Employment*, OECD Science, Technology and Industry Working Papers, Oeso-publicaties, Parijs
- SLEUWAEGEN, L. (2016), *Hoge groeiondernemingen in België*, verslag i.o.v. CRB, 29 blz.
- SLEUWAEGEN, L. (2016), *Hoge Groei Ondernemingen (Deelproject doorgroei van ondernemingen in België)*.
- THURIK, A.R., E. STAM en D. AUDRETSCH (2013), "The Rise of the Entrepreneurial Economy and the Future of Dynamic Capitalism", *Technovation*, 33(8-9), blz. 302-310.
- VERENIGDE NATIES (2017), *The Sustainable Development, Goals Report 2017*.
- VERSCHELDE, M., M. DUMONT, G. RAYP en B. MERLEVEDE (2014), *European competitiveness: a semi-parametric stochastic metafrontier analysis at the firm level*, Working Paper Series, nr. 1701, juli 2014, Europese Centrale Bank.